

Studeren met dyslexie op de pabo

Hella Poldervaart

Niet de beste leerkrachten, maar het beste in leerkrachten
maakt het verschil.

Studeren met dyslexie op de pabo

Een onderzoek naar de studeerbaarheid van de pabo voor
studenten met dyslexie

Hella Poldervaart

Een rapportage van een praktijkgericht onderzoek in het kader van het behalen
van het getuigschrift

Master SEN

Begeleider: Jolanda Roelfsema

Februari 2013

Masteropleiding Special Educational Needs

Uitstroomprofiel Taalspecialist/Dyslexie

9SO.PRAKT

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de studeerbaarheid van de pabo Inholland voor studenten met dyslexie. Binnen het HBO heeft ongeveer 10% van de studenten een functiestoornis. Dyslexie behoort tot de onzichtbare functiestoornissen.

De Hogeschool Inholland scoort bij de Nationale Studenten Enquête (NSE) bij het onderdeel studeren met een handicap op een aantal punten ongunstig: aanpassing, begeleiding en begripvolle docenten. Het is niet duidelijk of dit ook voor de pabo Inholland (Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp) geldt.

De pabo Inholland heeft binnen de opleiding al jaren studenten met dyslexie en hierdoor ontstaat op vijf verschillende fronten een verlegenheids situatie:

1. We weten niet of de uitkomsten van de NSE ook voor pabo Inholland geldt.
2. Docenten weten niet welke studenten dyslectisch zijn.
3. De pabo Inholland weet niet of studenten op de hoogte zijn van de ondersteunende software waar ze gebruik van kunnen maken.
4. De pabo Inholland heeft geen zicht op de ondersteuningsbehoeften van de studenten met dyslexie.
5. Er is geen consensus binnen het docentencorps over de begeleiding van studenten met dyslexie.

De onderzoeksvraag luidt: *Welk beleid moet er worden uitgezet om de studenten met dyslexie op de pabo Inholland op te leiden tot startbekwame leerkrachten.*

Om deze vraag te beantwoorden is een kleinschalig surveyonderzoek gedaan.

Allereerst is op basis van literatuurstudie zicht gekregen op dyslexie in het algemeen, dyslexie bij jongvolwassenen en welke eisen er zijn op het gebied van leerkrachtbekwaamheden en geletterdheid. Documenten van de pabo Inholland met betrekking tot de eisen professionele geletterdheid en uitgaven van het decanaat van Inholland met betrekking tot informatie over dyslexie zijn geanalyseerd.

Er is een enquête gestuurd naar studenten met dyslexie en zij die een vermoeden hadden van dyslexie. 24 studenten hebben deze enquête ingevuld. Dit zijn studenten van Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp. Alle docenten van deze drie locaties hebben een enquête opgestuurd gekregen. Hiervan hebben 33 docenten de enquête ingevuld. Hierna is een groep docenten bij elkaar gekomen voor een focusgroep-interview en de uitkomsten van de beide enquêtes zijn hier besproken.

De managers van de locatie Alkmaar en die van Haarlem/Hoofddorp zijn apart geïnterviewd, waarbij de uitkomsten van beide enquêtes en de uitkomsten uit de focusgroep zijn meegenomen.

Uit het onderzoek komt naar voren dat studenten van de pabo weinig begrip ervaren van de docenten, maar ook weinig docenten op de hoogte brengen van hun dyslexie. Studenten geven aan meer ondersteuningsbehoeften te hebben en dat zij deze niet op de opleiding kunnen vinden.

Bij de docenten en bij het management komt naar voren dat de kennis op het gebied van dyslexie tekort schiet, waardoor de docenten zicht handelingsverlegen voelen en de studenten meteen doorsturen naar het decanaat. Dit heeft weer tot gevolg dat de student zich niet gesteund voelt door de docent. Belangrijk om te vermelden is, dat de bereidheid van docenten zeker aanwezig is en dat iedereen het belang onderschrijft dat er visie moet komen en aan de hand van de visie er beleid uitgezet moet worden. Maar zonder kennis geen visie en zonder visie geen beleid.

Het onderzoek heeft op basis van de theoretische verkenning, de analyses van de documenten en ervaringen en meningen van de respondenten tot de volgende aanbevelingen geleid:

- I. Het vergroten van de kennis van de docenten op het gebied van dyslexie
- II. De informatievoorziening naar studenten verbeteren tijdens Open Dagen
- III. Begeleiding van studenten met dyslexie door docenten
- IV. Positieve houding naar studenten met dyslexie
- V. Mogelijkheid tot het inzetten van compenserende software vergroten
- VI. Inzetten van experts tijdens studiedagen

Voorwoord

Dit onderzoek is een afsluiting van de twee-jarige Master Special Educational Needs (SEN), met als uitstroomprofiel Taalspecialist/Dyslexie.

Als docent van de pabo krijg ik te maken met studenten die vastlopen in hun studie door hun dyslexie. Vaak voelde ik mij onmachtig om deze studenten te helpen.

Met dit onderzoek beoog ik zicht te krijgen op de ondersteuningsbehoeften van deze studenten. Het ontbreekt vaak aan kennis bij de docenten op het gebied van dyslexie en daardoor zijn ook de ondersteuningsmogelijkheden beperkt.

Ik ben alle studenten met dyslexie die hebben meegewerkt aan dit onderzoek dankbaar voor het inzichtelijk maken van de belemmeringen en hun ondersteuningsbehoeften.

Ik ben mijn collega's van de pabo Inholland dankbaar dat zij de moeite hebben genomen om deel te nemen aan dit onderzoek en ook hun ondersteuningsbehoeften hebben kenbaar kunnen maken. Mijn speciale dank gaat uit naar de collega's die in de focusgroep hebben willen discussiëren over de uitkomsten van de enquêtes en hierdoor meer licht hebben doen schijnen op het thema.

Ik wil graag de volgende mensen bedanken:

Liset Stokx voor haar assistentie tijdens het focusgroeponderzoek; Marianne Boogaard van het Lectoraat voor haar geduld en altijd positieve feedback; ook mijn studiemaatje van de afgelopen twee jaar Ina Kilian voor haar feedback en optreden als 'critical friend'; Iris Beenen voor haar inbreng in de beginfase en Jolanda Roelfsema voor haar kritische blik op het geheel. Zij heeft gezorgd dat ik op koers bleef.

Als laatste, maar zeker niet de minste is mijn thuisfront. Zonder hun bemoedigende woorden en goede zorgen was het een stuk lastiger geweest.

Hella

Februari 2013

Inhoud

Samenvatting	2
Voorwoord.....	3
Hoofdstuk 1: Inleiding	7
1.1 De Pabo	7
1.2 Verlegenheidsituatie	7
1.3 Het onderzoek	9
1.3.1 Praktijkvraag.....	9
1.3.2 Doelstelling.....	9
1.3.3 Onderzoeksvragen	10
1.4 Leeswijzer.....	10
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader.....	11
2.1 Dyslexie	11
2.1.1 Wat is dyslexie?	11
2.1.2 Studeren met dyslexie	13
2.1.3 Wettelijke bepaling t.a.v. dyslexie	13
2.1.4 Dyslexieverklaring	14
2.1.5 Sociaal-emotionele problematiek bij dyslexie.....	14
2.1.6 Compenserende software.....	16
2.2 De Pabo.....	17
2.2.1 Competentiegericht onderwijs.....	17
2.2.2 Referentiekaders	17
2.2.3 Professionele geletterdheid	19
Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek.....	20
3.1 Doel van het onderzoek	20
3.2 Type onderzoek	20
3.3 Deelnemers.....	20
3.3.1 Stakeholders	21
3.4 Aanpak Onderzoek.....	21
3.4.1 Onderzoeksinstrumenten	21
Hoofdstuk 4: Onderzoeken en Resultaten	25
4.1 Documentanalyse	25
4.1.1 Professionele geletterdheid	25
4.1.2 Beantwoording van de onderzoeksvraag:.....	25

4.1.3 Brochures decanaat	26
4.1.4 Beantwoording van de onderzoeksvraag:	27
4.2 Resultaten enquête studenten.....	28
4.2.1 Dyslexiekaart of pas	28
4.2.2 Voorlichting over studeren met dyslexie	28
4.2.3 Docenten en dyslexie	28
4.2.4 Begeleiding van studenten met dyslexie	29
4.2.6 Wensen en behoeften van studenten met dyslexie	30
4.2.7 Beantwoording van de onderzoeksvragen:	30
4.3 Resultaten enquête docenten	31
4.3.1 Vertrouwen in de student met dyslexie op de pabo.....	31
4.3.2 Visie op studeren met dyslexie op de pabo.....	33
4.3.3 Bekendheid met de brochures van Inholland t.a.v. een functiebeperking en dyslexie	33
4.3.4 Beleid t.a.v. studeren met dyslexie op de pabo.....	33
4.3.5 Beantwoording van de onderzoeksvragen:	35
4.4 Resultaten Focusgroep	35
4.4.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag:	35
4.5 Resultaten interview managers	37
4.5.1 Uitkomsten van de interviews	37
4.5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen:.....	39
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen	40
5.1 Conclusie met betrekking tot professionele geletterdheid.....	40
5.2 Conclusies met betrekking tot brochures van het decanaat.....	40
5.3 Conclusies aan de hand van de enquêtes en interviews	41
5.4 Slotconclusie	42
5.5 Aanbevelingen	42
Hoofdstuk 6: Kritische reflectie	44
6.1 Studenten	44
6.2. Docenten	44
6.3 Managers.....	44
6.4 Werkveld.....	45
6.5 Nabeschouwing	45
Bibliografie	46
Bijlage 1. NSE 2012 studeren met een handicap bij Inholland	50
Bijlage 2. Uitnodigingsbrief naar studenten pabo Inholland	51

Bijlage 3. Enquête voor studenten	52
Bijlage 4. Enquête voor docenten	55
Bijlage 5. Vragen behorende bij focusgroepinterview.....	59
Bijlage 6. Vragen interview van managers	60

Hoofdstuk 1: Inleiding

Binnen het HBO is een grote groep studenten met een handicap. Landelijk is dat ongeveer 60.000 studenten van de in totaal 650.000 studenten. Dit is een percentage van 10% van de gehele studentenpopulatie. Opmerkelijk is dat van deze 10% studenten er 45% aangeeft dat zij last heeft van dyslexie of dyscalculie. We praten dan over een aantal studenten van 27.000 die te maken hebben met dyslexie of dyscalculie (Steenkamp, 2012).

In het basisonderwijs worden hoge eisen gesteld aan de kennis en vaardigheden op het gebied van lezen en spellen. De laatste jaren wordt er in de media geklaagd over het niveau van de studenten t.a.v. hun taalvaardigheid (Zijlstra, 2012). Hierdoor is het cruciaal om als pabo te kijken naar de taalvaardigheid van studenten met dyslexie.

Studenten met de juiste vooropleiding moeten in staat zijn om een studie van zijn of haar keuze op een succesvolle manier af te ronden. Dat geldt ook voor studenten met een functiebeperking.

Dyslexie is een onzichtbare functiebeperking.

De Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische ziekte doet hier ook uitspraak over: *“Studenten hebben het recht om bij hun opleiding om de benodigde voorzieningen te vragen. De opleiding mag dit verzoek afwijzen als het verstrekken van de voorziening een 'onevenredige belasting' is voor de opleiding.”* (Handicap+studie Expertise Centrum, 2005)

1.1 De Pabo

De Hogeschool Inholland heeft de verschillende opleidingen onderverdeeld in domeinen. Zo behoort de pabo tot het domein Onderwijs Leren en Levensbeschouwing (OLL). De pabo's zijn op verschillende locaties gehuisvest in Zuid- en Noord-Holland. Momenteel zijn er in Noord-Holland drie locaties van Inholland: Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp. Hoofddorp zal in de toekomst gaan verdwijnen. Voor de leesbaarheid van dit onderzoek worden deze drie locaties pabo Inholland genoemd. Er zijn op de pabo Inholland verschillende opleidingsvarianten. Er is een voltijd opleiding, een deeltijdopleiding en een verkorte deeltijdopleiding.

1.2 Verlegenheidsituatie

De pabo Inholland heeft binnen de opleiding al jaren een aantal studenten met dyslexie. Hierdoor ontstaat op vijf verschillende fronten een verlegenheidsituatie.

1. Ieder jaar wordt de gebruikerstoets “studeren met een handicap” uitgevoerd door het C.H.O.I.(Centrum voor Hoger Onderwijs Informatie) op basis van de gegevens uit de Nationale Studentenenquête (NSE). Deze enquête geeft een overzicht van de tevredenheid van studenten met een functiebeperking over voorzieningen en begeleiding op de onderwijsinstelling. De NSE laat een ongunstig beeld zien voor Inholland. Voor de Hogeschool Inholland is de uitslag van de NSE voor studenten met een functiebeperking, waaronder de tevredenheid over verschillende onderdelen van de opleiding die zij volgen, weergegeven in tabel 1. Hierin is een vergelijking gemaakt met het landelijke gemiddelde t.a.v. tevredenheid van studenten met een functiebeperking over studiejaar 2011 (Steenkamp, 2012).

Onderdeel	Cijfer Hogeschool Inholland	Landelijk gemiddelde	Oordeel
Intake	5,9	6,2	gemiddeld
Hulpmiddelen	6,2	6,5	gemiddeld
Aanpassingen	6	6,3	<u>ongunstig</u>
Voorlichting	5,9	6,1	gemiddeld
Begeleiding	5,5	6	<u>ongunstig</u>
Begripvolle docenten	6,1	6,4	<u>ongunstig</u>
Totaal	5,9	6,2	gemiddeld

© CHOI 2011

(fig. 1. NSE 2011 ingevuld door studenten met een functiebeperking van Inholland in vergelijking met landelijk gemiddelde)

Deze uitslag geldt voor alle opleidingen van Hogeschool Inholland en hierdoor moeilijk te interpreteren voor de pabo van Hogeschool Inholland op de locatie van Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp. Het verdient de voorkeur om uit te zoeken of studenten met dyslexie op de pabo Inholland de aanpassingen, begeleiding en begrip van docenten als ongunstig ervaren. Ook in 2012 is dit onderzoek uitgevoerd. De cijfers van de NSE 2012 zijn bij Inholland verwerkt (zie bijlage 1 voor de tabel.) Er is nog geen vergelijking te maken met de landelijke cijfers omdat deze nog niet gepubliceerd zijn.

Deze interne waardering is op basis van een vijfpunt schaal, waarbij een 5 een goede score is en 2,4 een onvoldoende. Deze norm is door de Hogeschool Inholland zelf vastgesteld. Uitgaande van deze norm scoort de Hogeschool Inholland geen onvoldoende; er zijn echter verschillende onderdelen waarbij een 2,9 wordt gescoord:

- Voorlichting en informatievoorziening m.b.t. de functiebeperking 2,9
- Opvang bij de start van de studie m.b.t de functiebeperking 2,9
- Voldoende kennis van zaken m.b.t. de functiebeperking 2,9
- Speciale begeleiding tijdens de studie 2,7

De hierboven beschreven onderdelen vragen nader onderzoek voor de pabo Inholland.

Het aantal studenten dat de enquête heeft ingevuld bedraagt 5511 studenten. Van deze studenten hebben 709 studenten aangegeven een functiebeperking te hebben. Dit is 9% van het totaal van de studenten van Inholland.

De landelijke cijfers voor 2012 zijn nog niet bekend. Voor 2011 gold dat 43% van de studenten met een beperking aangaf last te hebben van dyslexie en/of dyscalculie (Steenkamp, 2012).

Dit kan betekenen dat de hier beschreven onderdelen ook betrekking hebben op de studenten met dyslexie van de pabo Inholland. Dit moet worden uitgezocht.

2. De pabo Inholland heeft als taak om alle studenten op te leiden tot startbekwame leerkrachten. Uit onderzoek is gebleken dat 4% van de bevolking ernstig dyslectisch is (Blomert, 2006). Dit betekent dat van de 25 studenten (1 klas) gemiddeld één student ernstige dyslexie heeft. Maar er zijn ook lichtere vormen van dyslexie. Deze mensen komen wel in aanmerking voor een dyslexieverklaring, maar vallen niet onder de groep ernstige enkelvoudige dyslexie. Men gaat uit van nog een percentage van 4% van de mensen dat een lichte vorm van dyslexie heeft (Braams, 2012).
Uitgaande van deze percentages, betekent dit dat het aantal dyslectische studenten van de pabo Inholland ongeveer 30 studenten per locatie is. Deze studenten kunnen zich melden met een dyslexieverklaring bij het decanaat en zij krijgen vervolgens extra tentamentijd en indien wenselijk een vergroot tentamen (A3 formaat).

Bij docenten van de pabo Inholland is niet altijd bekend welke studenten er dyslectisch zijn en of zij meer nodig hebben dan de extra toets-tijd.

3. De pabo Inholland geeft geen voorlichting aan de studenten met dyslexie. Zij kunnen wel bij het decanaat van hun opleidingsplaats aangeven dat zij dyslectisch zijn en hun dyslexieverklaring laten zien, waardoor de studenten recht hebben op voorzieningen. De studenten moeten voor de voorlichting naar een studentendecaan in Diemen, waar geen pabo aanwezig is. Bij navraag heeft één student van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. In de OWP (onderwijswerkplaats) is de compenserende software (Kurzweil) geïnstalleerd; volgens het ondersteunend personeel wordt hier geen gebruik van gemaakt. Het is niet duidelijk of de behoefte er niet is of dat studenten niet op de hoogte zijn van de aanwezigheid van deze software en andere mogelijkheden.
4. De pabo Inholland heeft geen zicht op de ondersteuningsbehoeften van de studenten met dyslexie. In het overzicht van de NSE van Steenkamp (2012) staat dat bij begripvolle docenten de uitslag ongunstig is. Het is niet helder of dit ook geldt voor de pabodocenten van pabo Inholland.
5. Binnen het docentenkorps is geen consensus over de begeleiding van studenten met dyslexie. Er ontbreekt binnen de pabo Inholland een gedeelde visie hierover. Hierdoor ontstaat de vraag of wij als pabo in staat zijn om studenten met dyslexie te kunnen behoeden voor voortijdige studie-uitval en of wij in staat zijn om studievertraging terug te dringen.

De vijf punten die hier zijn beschreven geven aan dat er nog veel onduidelijk is voor zowel de studenten als de docenten. Wanneer wij de studenten leren om onderwijs op maat aan te bieden, dan is het belangrijk dat wij ook in staat zijn dit binnen de pabo Inholland voor de studenten te bieden.

1.3 Het onderzoek

1.3.1 Praktijkvraag

De verlegenheid zoals hierboven beschreven vraagt om nader onderzoek naar de stand van zaken omtrent visie en beleid, waardoor informatievoorziening en begeleiding kan plaatsvinden. Hierdoor ontstaat de volgende onderzoeksvraag:

Welk beleid moet er worden uitgezet om de studenten met dyslexie op de pabo Inholland op te leiden tot startbekwame leerkrachten.

1.3.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om te komen tot een gezamenlijk gedragen visie omtrent het opleiden van studenten met dyslexie tot startbekwame leerkrachten en het uitzetten van een beleid met betrekking tot de informatievoorziening en de begeleiding van studenten met dyslexie op de pabo Inholland, zodat zij opgeleid kunnen worden tot startbekwame leerkrachten.

1.3.3 Onderzoeksvragen

Uit de praktijkvraag en de doelstelling zijn de volgende deelvragen geformuleerd

1. *Wat wordt er beschreven vanuit de literatuur over dyslexie en het studeren met dyslexie*
2. *Wat wordt er beschreven over het zelfvertrouwen van studenten met dyslexie*
3. *Aan welke startbekwaamheidseisen moeten aankomende leerkrachten voldoen*
4. *Wat is het referentieniveau waar een student van de pabo aan moet voldoen*
5. *Wat is de visie van Inholland m.b.t studeren met dyslexie*
6. *Wat is de visie van de pabo Inholland m.b.t. studeren met dyslexie*
7. *Welk beleid is er op de pabo Inholland m.b.t. studeren met dyslexie*
8. *Hoe ervaren studenten met dyslexie hun studie op de pabo Inholland*
9. *Wat zijn de wensen en behoeften van studenten met dyslexie op de Pabo Inholland*
10. *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten van de pabo Inholland*
11. *Wat zijn de wensen en behoeften van de managers van de pabo Inholland*
12. *Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten, de docenten en de managers van de Pabo Inholland*

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een literatuuronderzoek gedaan naar dyslexie in het algemeen en dyslexie bij jong volwassenen. Er zal worden ingegaan op de sociaal-emotionele ontwikkeling van mensen met dyslexie. De normen voor een startbekwame leerkracht worden besproken aan de hand van de referentiekaders en de competenties volgens Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL).

In hoofdstuk 3 wordt de opzet van het onderzoek beschreven en verantwoord.

In hoofdstuk 4 wordt het onderzoek beschreven vanuit verschillende invalshoeken:

- a) Documentanalyses: documenten die door het decanaat van Inholland worden verspreid over studeren met een functiebeperking en een document die de kwaliteit moet waarborgen voor de opleiding pabo Inholland
- b) Enquête onder studenten met dyslexie van de pabo Inholland
- c) Enquête onder alle docenten van de pabo Inholland
- d) Interview met focusgroep docententeam n.a.v. de uitkomsten van de enquêtes
- e) Interview met de managers van pabo Inholland n.a.v. de uitkomsten van de enquêtes en de focusgroep

Tenslotte worden in hoofdstuk 5 de resultaten met elkaar vergeleken en aan de hand van de literatuurstudie en de uitkomsten van het onderzoek aanbevelingen gedaan en antwoord gegeven op de hoofdvraag: *Welk beleid moet er worden uitgezet om de studenten met dyslexie op de pabo Inholland op te leiden tot startbekwame leerkrachten.*

In hoofdstuk 6 wordt een kritische reflectie gegeven over de uitvoering van het onderzoek en de resultaten. Er worden suggesties gegeven voor verder onderzoek naar zaken die onderbelicht zijn gebleven.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Dyslexie

In dit deel wordt besproken wat dyslexie inhoudt en welke gevolgen dat heeft voor de student als toekomstige leerkracht. Via de literatuur wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen:

1. *Wat wordt er beschreven vanuit de literatuur over dyslexie en het studeren met dyslexie*
2. *Wat wordt er beschreven over het zelfvertrouwen van studenten met dyslexie*
3. *Aan welke startbekwaamheidseisen moeten aankomende leerkrachten voldoen*

2.1.1 Wat is dyslexie?

De definitie van dyslexie kent twee stromingen.

Vanuit de Stichting Dyslexie Nederland (SDN) wordt een meer beschrijvende definitie gehanteerd, omdat zij van mening is dat de oorzaak van de stoornis nog niet geheel bekend is (Stichting Dyslexie Nederland, 2008). De definitie van de SDN beperkt zich uitsluitend tot een beschrijving van het vaardigheidsniveau wat tot de volgende definitie heeft geleid:

dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau. (SDN)

De dyslexie kan op drie manieren gediagnosticeerd worden:

- onderkende diagnostiek
- verklarende diagnostiek
- indicerende diagnostiek

De *onderkende diagnose* geeft aan dat er sprake is van hardnekkigheid. Er heeft op de basisschool al interventie plaats gevonden, zonder dat het resultaat heeft opgeleverd.

De *verklarende diagnose* gaat uit van een neurobiologische oorsprong: het brein heeft een tekort in het cognitieve mechanisme om te kunnen leren lezen en spellen; men vermoedt dat dit genetisch bepaald is. Deze diagnose kan worden bepaald op basis van het niet kunnen voldoen op woordniveau aan de criteria bij de verschillende testen op het gebied van lezen en spellen. Verder wordt gekeken naar de fonologische informatie verwerking. (SDN, 2008).

De *indicerende diagnose* bepaalt de pedagogische en didactische ondersteuningsbehoefte van het individu met dyslexie. Deze diagnose bepaalt de wijze van behandeling.

De International Dyslexia Association gaat uit van een neurobiologische oorsprong en deze mening wordt ook gedeeld door Blomert (2006). Deze verklaring speelt een grote rol bij de sinds 2009 vergoede diagnostiek en behandeling van dyslexie. Hieruit volgt een andere definitie dan die van de SDN:

Dyslexie is een subtiele stoornis in de ontwikkeling van de hersenen op basis van een genetische predispositie, die leidt tot een verstoring in de verwerking van taalspecifieke informatie, die vooral tot uiting komt bij de verwerking van fonologisch-orthografische informatie en zich uit in het lezen en spellen van woorden (Blomert, 2006).

De definities van SDN en Protocol Dyslexie Diagnose en Behandeling (PDDb) verschillen op een aantal vlakken. Zo wil de SDN vasthouden aan een puur beschrijvende definitie en noemt geen oorzakelijke factoren in haar definitie, terwijl PDDb dit wel doet en zich beroept op internationale onderzoeken op dit gebied. De SDN verwijst in de definitie niet naar belemmeringen die uit de stoornis voortvloeien, omdat deze zo sterk per individu kunnen verschillen. Hier wijken zij af met de definitie van PDDb.

Door dit verschil in opvatting kan het gebeuren dat een kind wel degelijk dyslectisch is, maar volgens het PDDb niet in aanmerking komt voor de vergoede behandeling.

In voorgaande jaren was er geen vergoeding voor de dyslexie en werd de behandeling bekostigd door de ouders. Het was vaak voor die kinderen weggelegd, van wie de ouders draagkrachtig genoeg waren om deze behandeling te bekostigen (Blomert, 2006). Vanaf 2009 is diagnostiek naar dyslexie en de behandeling van dyslexie in de vergoede zorg gekomen. Zo is het ook voor minder draagkrachtige gezinnen mogelijk hun kind te laten behandelen voor dyslexie. Om tot vergoeding over te gaan wordt met name gekeken naar de onderkende en verklarende diagnostiek. Via het Protocol Dyslexie Diagnose en Behandeling wordt bepaald of er sprake is van een ernstige en enkelvoudige dyslexie. Dit betekent dat als er sprake is van co-morbiditeit het kind niet in aanmerking komt voor de vergoede zorg. Co-morbiditeit betekent dat er andere specifieke leer- en ontwikkelingsstoornissen samengaan met de dyslexie. Deze kunnen van invloed zijn op de behandeling en moeten worden meegenomen in de indicerende diagnose. Tot voor kort was deze groep uitgesloten van vergoede zorg. Er werd geredeneerd dat deze groep kinderen gebruik kan maken van andere financiële kanalen.

Helaas blijkt in de praktijk dit niet te werken en wordt de kennis gemist voor een juiste behandeling van de dyslexie. Dit blijkt uit het evaluatierapport dyslexiezorg (Minke, 2011). Aan de minister is nu een aanbeveling gedaan om de co-morbiditeit te laten inschatten door de diagnosticus van de dyslexie (Minke, 2011). Sinds 2012 wordt dit ook gedaan en kan het gebeuren dat een kind toch in aanmerking komt voor de vergoede behandeling.

Wanneer er gesproken wordt over dyslexie die valt onder de vergoede diagnostiek en behandeling, dan spreken we over een grote van 4% van de schoolgaande kinderen (Struiksma, 2005). Dit zijn alleen die kinderen die vallen onder de onderkende diagnostiek.

Het wil niet zeggen dat er verder geen kinderen zijn met dyslexie. Je hebt ook lichtere vormen van dyslexie. Basisschoolleerlingen met een minder ernstige vorm van dyslexie hebben vaak voldoende aan goed onderwijs om vooruit te komen met lezen en spellen. Toch hebben zij wel baat bij een dyslexieverklaring (Braams, 2012). Dyslexie heb je en het gaat niet over. Deze groep komt tot een acceptabel niveau van het lezen en schrijven, maar het blijft ook voor deze kinderen toch een inspanning, omdat het automatiseren van het technisch lezen en spellen achterblijft (Braams, 2012). Braams gaat er in zijn artikel van uit dat het percentage kinderen die onder deze groep valt ook 4% is, waardoor je al gauw over een percentage van 8% spreekt van kinderen met dyslexie. Reken hierbij ook de kinderen met een andere leer- en ontwikkelingsstoornis, waarbij dus sprake is van co-morbiditeit, dan is het percentage kinderen aanmerkelijk groter.

Kinderen in het primair onderwijs kunnen veel baat hebben bij behandeling, terwijl oudere kinderen en jongeren meer aangewezen zijn op compenserende en dispenserende maatregelen (Stichting Dyslexie Nederland, 2008).

Op dit moment is er geen algemeen geaccepteerde verklaring waarom het lezen en spellen bij dyslectici zo moeizaam verloopt. Men is er nog niet uit welke biologische en cognitieve factoren hieraan ten grondslag liggen (Geudens, 2011). De meest geaccepteerde theorie is de 'fonologische defecttheorie', waarmee gezegd wordt dat het probleem met name zit in de fonologische vaardigheden. Dyslectici ervaren problemen in het inzicht van de klankstructuur van de woorden, het vasthouden van de klankinformatie en het ophalen van klankinformatie uit het geheugen. (Geudens, 2011).

Geudens (2011) benadrukt dat een groep dyslectici onopgemerkt blijft tot zelfs in het voortgezet onderwijs en hoger beroepsonderwijs. Deze mensen hebben door de jaren heen zelf compensatietechnieken ontwikkeld. Het kan goed zijn dat die binnen het voortgezet onderwijs afdoende waren, maar mogelijk niet voldoen in het hoger onderwijs.

De studenten in dit onderzoek zijn van vóór de vergoede zorg en een groot deel van deze groep zal geen specifieke begeleiding hebben gehad in de basisschooltijd en in de toekomst zal er altijd een groep studenten blijven die niet in aanmerking is gekomen voor de vergoede zorg.

2.1.2 Studeren met dyslexie

Een student die zich aanmeldt voor het hoger beroepsonderwijs heeft als achtergrond een afgeronde MBO-studie of een HAVO – of VWO-diploma. Dyslexie staat los van intelligentie. Het kan bestaan dat een student pas gedurende zijn studie vastloopt en dat er dan pas dyslexie wordt geconstateerd, doordat hij in zijn voorgaande schooljaren voldoende kon compenseren.

Volgens Hofmeester (2003) weet slechts een klein deel van de studenten met dyslexie bij de start van de studie dat zij dyslectisch zijn. Een deel is al in het bezit van een dyslexieverklaring, maar bij een groot deel van de studenten is dyslexie nooit geconstateerd. Dit zijn studenten die vaak een langere leerweg hebben ondergaan en via het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) instromen naar het HBO.

De problemen met lezen en spellen zijn bij de diagnostisering van dyslexie van doorslaggevende aard, maar studenten met dyslexie kunnen ook andere problemen ervaren tijdens hun studie, zoals:

- Concentratieproblemen bij specifieke taken, met name bij het lezen en schrijven.
- Snel afgeleid zijn.
- Moeilijkheden bij het combineren van taken, bijvoorbeeld luisteren naar een hoorcollege en tegelijkertijd aantekeningen maken.
- Moeite met het uit het hoofd leren van losse feiten als jaartallen, telefoonnummers en namen.
- Problemen met tijd:
 - afspraken worden vergeten
 - men komt op het verkeerde tijdstip of op de verkeerde dag.
- Problemen met plannen en organiseren:
 - teveel activiteiten worden in te korte tijd gepland
 - materiaal dat men nodig heeft voor onderwijsbijeenkomsten
- Moeite met presteren onder tijdsdruk.
- Problemen met auditieve waarneming, onder andere de klankbeeldvorming.
- Problemen met visuele waarneming tijdens het lezen of schrijven: de regels lijken in elkaar te gaan zitten of lopen van het papier af.
- Goede en slechte dagen: de ene dag gaat alles naar wens, de andere dag wil het niet zonder dat daar een aanwijsbare reden voor is (Handicap+studie Expertise Centrum, 2005).

Volgens Hofmeester (2003) zijn er tijdens de studie een aantal kritische momenten:

- Het eerste studiejaar, waarbij de student moet wennen aan het jargon van de handboeken en het vakgebied. De opdrachten in de vorm van verslagen en schriftelijke werkstukken leiden dan tot studieachterstand.
- Het derde studiejaar, waarbij de contacturen sterk teruglopen. Studenten hun minor volgen en planning en organisatie een sterke rol spelen
- Het vierde jaar, waarin het afstudeeronderzoek en het portfolio een grote rol spelen, waarbij planning, organisatie, literatuuronderzoek en schrijfstijl een grote factor zijn.

2.1.3 Wettelijke bepaling t.a.v. dyslexie

In de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) is de Wet op Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte opgenomen. Onder handicap wordt verstaan een lichamelijke, zintuigelijke of andere functiestoornis die vertragend werkt op het studietempo. Dyslexie is een blijvende stoornis waarbij het om een probleem gaat in het dagelijks functioneren. Met deze wet dient het onderwijs toegankelijk te zijn voor iedereen, ook voor studenten die belemmeringen ondervinden bij het volgen van onderwijs. De wet verplicht de onderwijsinstelling om die aanpassingen te realiseren die nodig zijn om het onderwijs te volgen. De onderwijsinstelling hoeft deze aanpassing pas te doen, wanneer de student hierom vraagt (Themabrochures: dyslexiereader versie 2009). Dit heeft als nadeel dat studenten vaak voor elk

studieonderdeel opnieuw de noodzakelijke aanpassingen moeten regelen in overleg met de docent en de examencommissie. Dit kost studenten veel tijd en energie, terwijl ze vaak toch al meer tijd en energie kwijt zijn aan studeren dan hun medestudenten zonder functiebeperking (Handicap+studie Expertise Centrum, 2005).

In onze samenleving is het vlot kunnen lezen en schrijven een belangrijke vaardigheid. Studenten en volwassenen met dyslexie ondervinden dagelijks hun beperkingen. Onderzoek heeft uitgewezen dat het dagelijks geconfronteerd worden met je beperking een grotere impact heeft, dan het besef dat je moeizamer leest en schrijft (Ruijsenaars, 2011).

Bij aanpassingen kan gedacht worden aan extra toetstijd en aanpassing van de toetsvorm. De aanpassingen moeten aan twee eisen voldoen: ze moeten geschikt en noodzakelijk zijn. Geschikt wil zeggen dat de aanpassing een belemmering moet wegnemen of verminderen. Noodzakelijk wil zeggen dat hetzelfde doel niet op een andere manier kan worden bereikt. Aanpassingen zijn dankzij deze wet geen gunst, maar een recht. De wet laat het overigens aan de instellingen zelf over op welke wijze invulling wordt gegeven aan het wegnemen van belemmeringen (Themabrochures: dyslexiereader versie 2009).

Onderwijsinstellingen moeten deze richtlijn uitwerken in de Onderwijs Examenregeling (OER).

Hierin staat bijvoorbeeld hoe studenten met een functiebeperking redelijkerwijs in staat moeten worden gesteld om een tentamen af te leggen.

2.1.4 Dyslexieverklaring

Een dyslexieverklaring is afgegeven door een psycholoog of een orthopedagoog.

In een dyslexieverklaring staat duidelijk vermeld welke belemmeringen een student met dyslexie ondervindt en welke aanpassingen er nodig zijn om deze belemmeringen op te heffen of te verkleinen. Dit laatste wordt ook vaak met een dyslexiekaart of dyslexiepas in kaart gebracht.

Hier kan de docent aflezen welke ondersteuningsbehoefte de betreffende student heeft.

Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig, maar wat betreft de ondersteuningsbehoeften kunnen veranderingen in de loop van de tijd plaatsvinden en kan de dyslexieverklaring worden herzien. Dit gebeurt door de psycholoog of orthopedagoog.

2.1.5 Sociaal-emotionele problematiek bij dyslexie

Steeds meer onderzoek wijst erop dat dyslexie een duidelijk aantoonbaar negatief effect heeft op de eigenwaarde en zelfbeeld van degene die dyslectisch is. In de onderwijspsychologie is al vastgesteld dat de prestatiemogelijkheden afhankelijk zijn van hoe men zich voelt (en vice versa).

Het staat vast dat de schoolprestaties onder negatieve invloed staan door de leesproblemen van kinderen met dyslexie. Kinderen met leerproblemen lopen ook een groter risico om te worden gepest en ervaren meer buitensluiting dan leeftijdgenoten zonder leerproblemen. Dit kan ernstige gevolgen hebben voor het in ontwikkeling zijnde zelfbeeld. Gedurende hun ontwikkeling gaan kinderen zichzelf en hun prestaties vanaf ongeveer achtjarige leeftijd vergelijken met die van leeftijdgenoten. Dit pakt voor kinderen met dyslexie negatief uit als zij zichzelf gaan vergelijken met leeftijdgenootjes die geen dyslexie hebben. Kinderen met leerproblemen lopen een groter risico om gepest te worden (Humphrey, 2002).

Humphrey (2002) bekijkt het vanuit het constructivisme: gedrag wordt bepaald door de manier waarop iemand op gebeurtenissen reageert. Alles wat om je heen gebeurt draagt bij aan hoe je bent. Onderzoek dat vanuit deze theorie heeft plaatsgevonden onder dyslectische kinderen heeft uitgewezen, dat deze kinderen inschatten dat kinderen zonder leesproblemen gelukkiger zijn dan zichzelf.

Ook jong volwassenen ervaren hun beperkingen van dyslexie in verschillende contexten. De studenten met dyslexie hebben veel tijd nodig voor het doorlezen van teksten en dit kan tot frustratie leiden, omdat planning van de te leren toetsen niet lukt. In het contact met andere mensen kan de dyslecticus momenten van frustratie ervaren wanneer hij bijvoorbeeld wordt gecorrigeerd, uitgelachen of verbazing oproept. Hoe meer de student zijn beperking kan compenseren des te

minder impact hebben de eerder genoemde situaties (Ruijsenaars, 2011). Positieve ervaringen in sport of hobby, openheid over de eigen dyslexie, steun vanuit de omgeving, een hoge frustratietolerantie en doorzettingsvermogen zijn een beschermende factor voor de student met dyslexie (Ruijsenaars, 2011).

De attributieve theorie gaat ervan uit dat we alle gebeurtenissen en gedrag aan een oorzaak kunnen koppelen. Attribueren kan op verschillende manieren:

- intern (ik heb het zelf gedaan), extern (mijn docent heeft me geholpen, daarom lukte het)
- stabiel (het lukte omdat het makkelijk was) of instabiel (het lukte omdat ik nog veel verbeterd heb).

Attributies kunnen gekoppeld worden aan o.m. schoolresultaten, zelfbeeld en eigenwaarde. Dyslectici scoren lager dan anderen, deze waarneming draagt bij aan een lager zelfbeeld. Daarbij komt nog dat de aangeleerde afhankelijkheid van dyslectici eraan bijdraagt te denken dat hun eigen invloed op belangrijke gebeurtenissen beperkt is (Humphrey, 2002).

Het zelfvertrouwen heeft ook veel invloed op de leerprestaties van kinderen. Kinderen met een positief zelfbeeld hebben meer vertrouwen in hun mogelijkheden en zijn vaker bereid om vragen te beantwoorden en staan open voor nieuwe leersituaties.

Kinderen met een negatief zelfbeeld tonen weinig vertrouwen in hun eigen mogelijkheden, geven snel op en zijn angstig of vermijden nieuwe leersituaties. Door het lage zelfvertrouwen verwachten zij te zullen falen (Riddick, 1998).

Singer (2005) heeft een onderzoek gedaan in Nederland naar de reactie bij dyslectische kinderen op pestgedrag. Hoewel het probleem van moeilijk kunnen lezen en spellen het eerste probleem is, ervaren deze kinderen ook psychische problemen, zoals onoplettendheid, weinig motivatie voor het schoolwerk, faalangst, laag zelfbeeld, slechte contacten met leeftijdsgroep, depressie, angst en eenzaamheid. Deze kinderen lopen net als andere kinderen met leerproblemen een grotere kans om gepest te worden door leeftijdgenoten (Singer, 2005).

Belangrijk is om op te merken dat wanneer deze kinderen in een positieve situatie komen zij dit gedrag blijven vasthouden. Het is heel erg belangrijk dat leerkrachten niet alleen werken aan de vaardigheden, want daar gaat het kind zich niet beter door voelen, maar dat zij ook werken aan het zelfbeeld van het kind. Het is al bewezen dat door angst de prestaties verslechteren. Darke (1988) heeft ontdekt dat het werkgeheugen negatief wordt beïnvloed door angst, terwijl het werkgeheugen zo'n cruciale rol speelt bij kinderen met dyslexie. Of dit ook geldt voor jongvolwassenen met dyslexie is moeilijk te zeggen. Er is nog weinig onderzoek verricht naar volwassenen met dyslexie en hoe groot de omvang is van hun emotionele stoornissen. Ruijsenaars (2011) heeft in zijn onderzoek geconstateerd dat een meerderheid van hen vermeldt, dat de dyslexie een grote invloed heeft gehad op hun sociale-emotionele ontwikkeling. Dit heeft zich geuit in de vorm van angst, stress en onzekerheid. Hij bepleit wel om niet alleen naar de beperking te kijken, maar ook naar de mogelijkheden van de dyslecticus. Ruijsenaars en Hellendoorn (2000) hebben in hun onderzoek gemerkt dat het hebben van dyslexie volwassenen dwingt om andere vaardigheden sterker te ontwikkelen, om op deze manier toch succesvol te kunnen zijn (Ruijsenaars, 2011).

De verwachtingen van leerkrachten spelen een grote rol als het gaat om de begeleiding van kinderen met dyslexie. Wanneer de verwachtingen van de leerkracht overeenkomen met het zelfbeeld van de leerling kan dit elkaar negatief of positief beïnvloeden. Dus een laag zelfbeeld in combinatie met lage verwachtingen van de leerkracht zal de prestatie van leerlingen negatief beïnvloeden (Riddick, 1998). Voor de dyslectische HBO-student zijn dit ervaringen die zij met zich meenemen tijdens hun studieloopbaan. Hornstra (2010) benadrukt dit nog eens heel duidelijk:

'students with dyslexia may also be susceptible to group stigmatization as a result of the label "dyslexia"; that is, the label "dyslexia" may lead to overly of mistakenly low teacher expectations for such students.'

Griffiths (2012) benoemt het belang van een positieve benadering van begeleiders in de stage. In haar onderzoek bij studenten met dyslexie die opgeleid worden voor leerkracht heeft zij zes studenten gevolgd. In deze kleine case-study pleit zij voor een individuele benadering en de studenten niet alleen als dyslectisch te zien, maar ook te kijken naar de mogelijkheden van elke student. Zij pleit voor een beleid van het gehele instituut en dat een student niet afhankelijk is bij welke tutor (lees voor pabo Inholland: mentor, instituutsopleider of praktijkopleider) hij of zij terecht komt (Griffiths, 2012).

2.1.6 Compenserende software

In het basisonderwijs wordt vanaf groep 4 gewerkt aan de vloeiendheid van het lezen. Allereerst komt accuratesse, waarna het tempo moet worden verhoogd en de prosodie een belangrijke rol gaat vervullen. Prosodie is een taalkundige term om aan te geven dat een tekst met intonatie, beklemtoning en tijdsduur wordt gelezen. Snel kunnen lezen motiveert tot beter lezen en begrip. Hoe moeizamer het gaat hoe vaker een leerling afhaakt (Hudson & Lane, 2005).

Walzyck (2007) heeft onderzoek gedaan naar de samenhang tussen vloeiend lezen en begrip. Uit het onderzoek blijkt dat als een kind te veel blijft hangen in het decoderend woordlezen er geen goed begrip op gang komt.

Het is noodzakelijk dat er compenserende strategieën gehanteerd worden, zoals langzamer lezen, pauzes houden, terugkijken, hardop lezen, onderzoeken en analyseren, woorden overslaan en tekst herlezen (Walczyk, 2007).

Motivatatie zegt Walczyk is ook enorm belangrijk en deze motivatie kan verminderen door onder tijdsdruk te moeten lezen. Uiteindelijk is de conclusie dat zwakke lezers geholpen moeten worden in het leren van compenserende strategieën (Walczyk, 2007).

De dyslectische student zal hier mee te maken krijgen, wanneer hij/zij moet leren voor toetsen. Voor deze studenten komt het vooral aan op ondersteuning in hun tekortkomingen in het technisch lezen en spellen. Wanneer studenten zwakke lezers zijn dan is een software tekst naar spraak heel nuttig. Een student met dyslexie is doorgaans veel tijd kwijt met lezen, omdat veel woorden mogelijk spellend worden gelezen. Om de snelheid te verhogen gaat de student vaak radend lezen en hierdoor wordt de begrijpelijkheid voor de student bemoeilijkt.

Digitaal aangeleverde studieboeken kan een uitkomst zijn voor deze studenten, maar helaas worden nog niet alle studieboeken als luisterboeken op de markt gebracht. In eerste instantie zijn deze boeken op de markt gebracht voor slechtzienden, maar hierdoor ook heel goed bruikbaar voor de student met dyslexie.

Bij grote hoeveelheden tekst kan computersoftware ook uitkomst bieden. De stof wordt met een computerstem voorgelezen, waardoor de snelheid voor verwerking van de stof wordt bespoedigd. Een softwareprogramma kan veel steun bieden. De student kan stukken tekst inscannen en deze teksten worden dan voorgelezen. De student kan binnen het programma woorden opzoeken in het digitale woordenboek en tevens kan met eenzelfde programma samenvattingen gemaakt worden. Sommige software maken het mogelijk om een mindmap te maken. Veel studenten met dyslexie zijn visueel ingesteld en op deze manier maakt het voor de student mogelijk de te leren stof voor zichzelf inzichtelijk te maken (Kleijnen, 2006).

2.2 De Pabo

Studenten van de pabo Inholland worden opgeleid tot startbekwame leerkrachten. Dit betekent dat zij aan bekwaamheidseisen moeten voldoen. Deze worden in de volgende paragraaf belicht en wat dit betekent voor een student met dyslexie.

2.2.1 Competentiegericht onderwijs

Binnen het HBO en dus ook de pabo van Hogeschool Inholland werkt competentiegericht. Het uitgangspunt om aan de eisen van een startbekwame leerkracht te voldoen zijn de competenties volgens de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL). Studenten ontwikkelen deze kennis en vaardigheden door het lopen van stages in het basisonderwijs en tijdens het volgen van de lessen op de pabo Inholland.

De competenties zijn:

- *Interpersoonlijk competent*; De leerkracht zorgt voor een prettig leef- en werkklimaat en weet op een goede manier leiding te geven aan de groep.
- *Pedagogisch competent*; De leerkracht is in staat om een sfeer in de klas te creëren waarbij kinderen uitgedaagd worden om zelfstandig beslissingen te nemen. De leerkracht biedt hiervoor structuur en heeft hoge verwachtingen van de leerlingen.
- *Vakinhoudelijk en didactisch competent*; De leerkracht moet in staat zijn om de leerlingen te helpen tot het vergaren van kennis en vaardigheden. Dit doet hij door een krachtige leeromgeving te creëren, waarbij het leren in verband gebracht wordt met de realistische en voor de kinderen relevante maatschappij.
- *Organisatorisch competent*; De leerkracht draagt zorg voor een ordelijke en overzichtelijke omgeving, waarbij het voor de leerlingen duidelijk is wat er van hun wordt verwacht.
- *Competent in samenwerking met collega's*; De leerkracht deelt de verantwoordelijkheid 'van het onderwijs met zijn collega's en zorgt samen met hen voor het uitdragen van de normen en waarden die door de school worden uitgedragen.
- *Competent in samenwerking met de omgeving*; De leerkracht is in staat om in zijn contacten met mensen en instellingen buiten de school de opvattingen op het gebied van normen en waarden en de onderwijskundige opvattingen waar de school voor staat te vertegenwoordigen.
- *Competent in reflectie en ontwikkeling*; De leerkracht is verantwoordelijk om zijn kennis omtrent zijn professie op peil te houden, te verbeteren en verder te ontwikkelen. Hij heeft hiervoor een reflectieve houding. Hij staat open voor kritiek en stelt zich ten doel om zich op de hoogte te houden van de actuele ontwikkelingen in de onderwijspraktijk (Onderwijscoöperatie, 2011).

Wanneer er gekeken wordt naar alle competenties, dan kan een student met dyslexie aan bijna alle competenties voldoen. Een punt van aandacht blijft de vakinhoudelijke competentie, met name de taalvaardigheid. Een student met dyslexie moet net als alle andere studenten in staat zijn om taal-, lees- en spellingonderwijs te geven. Het is belangrijk voor deze student dat hij goed weet om te gaan met zijn functiestoornis in praktijksituaties en zich altijd heel goed voorbereidt, zodat er geen fouten op het bord komen te staan (Kleijnen, 2006).

2.2.2 Referentiekaders

In de tweede kamer zijn in april 2012 vragen gesteld aan de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de taalvaardigheid van hbo-studenten.

Voormalig staatssecretaris Zijlstra heeft hier het volgende over gezegd:

“Er is al enige tijd sprake van zorg over de taalbeheersing van leerlingen en studenten. Signalen dat er in alle onderwijssectoren op het gebied van taalbeheersing een verlies aan niveau te constateren was zijn de afgelopen jaren bevestigd in onderzoeken. Zo rapporteerde de Inspectie van het Onderwijs (in

2006) dat een kwart van de leerlingen het primair onderwijs verliet met een vaardigheid in technisch lezen die niet uitstak boven die van groep 6, bleek uit onderzoek van de Onderwijsraad (2006) dat ruim de helft van de deelnemers in het mbo over onvoldoende taalvaardigheid in het Nederlands beschikte om op school en in de beroepspraktijk adequaat te kunnen meekomen en bleek uit PISA-onderzoek (2007) dat de leesvaardigheid van 15-jarigen in Nederland minder was geworden. Ook de lerarenopleidingen stonden onder druk, vooral de pabo's.

Om deze problemen aan te pakken hebben we referentieniveaus voor de Nederlandse taal ingevoerd in het po, vo en mbo. De effecten hiervan zullen de komende tijd meer zichtbaar worden" (Zijlstra, 2012).

Voormalig staatssecretaris Zijlstra doelt hier op de ontwikkeling van de referentiekaders voor taal en rekenen onder voorzitterschap van H.P. Meijerink (2009).

Het doel van de referentiekaders is een verhoging van het niveau bewerkstelligen en de verschillende onderwijsvormen beter op elkaar te laten aansluiten. Hierdoor wordt dubbelleren voorkomen en kunnen hiaten vroegtijdig worden opgespoord. Een kerntaak voor het onderwijs is het aanleren van basiskennis- en vaardigheden op het gebied van taal. Er zijn 4 niveau's voor taal beschreven. Deze bestaan uit een fundamenteel niveau (F) en een streefniveau (S). De rode drempels in de grafiek geven het fundamentele niveau aan en de groene drempels het streefniveau.

Het niveau van 2F heeft iedereen nodig om zich in de maatschappij te kunnen handhaven.

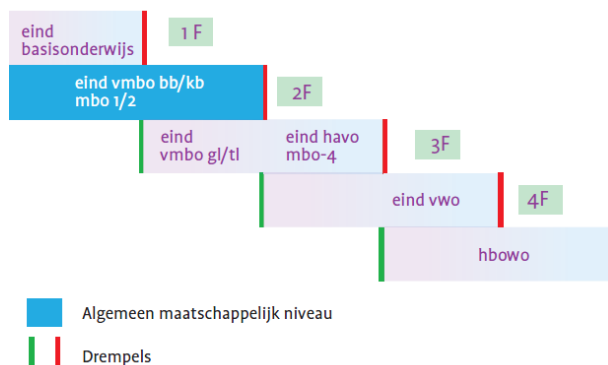

Fig. 2 overzicht referentiekaders

Studenten stromen het HBO in met een HAVO of MBO-4 achtergrond. Er kan verwacht worden dat studenten die instromen bij de pabo Inholland het niveau van 3F hebben.

Dit komt overeen met een niveau van B2 binnen het Europese Referentiekader (ERK) om uiteindelijk het niveau te halen van 4F (C1 ERK). Binnen het HBO wordt er gewerkt met de Europese referentiekaders (ERK). Studenten die op een lager niveau instromen dan 3F (B2) zullen mogelijk belemmeringen ervaren in de studie.

Het Europese Referentiekader is ontwikkeld om de moderne vreemde talen in kaart te brengen en niet zo zeer voor de beheersing van de moedertaal.

De niveaus zijn ingedeeld in A (basisgebruiker), B (onafhankelijk gebruiker), C (vaardiggebruiker). Deze niveaus zijn weer verdeeld in twee subniveaus.

Het SLO heeft startcompetenties beschreven voor het hoger beroepsonderwijs. Zij maken gebruik van de Europese Referentiekaders (Bonset, 2009).

Voor studenten met dyslexie kan het moeilijk zijn om het niveau van 4F (C1) te halen op het gebied van schriftelijk taalgebruik. Het zal voor die studenten een zwaardere belasting zijn om te voldoen aan deze eisen.

2.2.3 Professionele geletterdheid

Het niveau van 4F of C1 t.a.v. mondeling en schriftelijk taalgebruik wordt ook professionele geletterdheid genoemd. Dit is het niveau wat studenten van de pabo Inholland moeten hebben als startbekwame leerkracht.

Dit niveau kan vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken. Zo kan er worden gekeken naar de vaardigheden. Een startbekwame leerkracht moet in staat zijn om een gesprek te kunnen voeren rekening houdend met de verschillende doelgroepen. Spreekt hij tegen leerlingen, of volwassenen. Wat is het doel van het gesprek. De startbekwame leerkracht moet in staat zijn om te informeren, te overtuigen, maar ook om te luisteren en is in staat om adequaat in te spelen op verbale- en non-verbale signalen (Paus, 2006).

Dit vraagt de nodige kennis van de startbekwame leerkracht, zoals het axioma van Watzlawick: je communiceert altijd en je bent altijd bezig met beïnvloeden (Watzlawick, 1999). Ook door niets te zeggen ben je aan het communiceren. Mattheeuws (1997) benadrukt dit nog eens door een onderscheid te maken tussen de analoge taal en de verbale taal. Onder analoge taal wordt verstaan: de manier waarop je iets zegt, door middel van intonatie, mimiek en lichaamshouding of anders gezegd alles wat waarneembaar is op het moment dat iets wordt uitgesproken. Hij moet een volwaardig gesprekspartner kunnen zijn.

Om een volwaardig gesprekspartner te zijn moet de leerkracht bereid en in staat zijn om zijn taalgebruik aan te passen aan de context en de gesprekspartner. Hij moet open staan en respectvol omgaan met verschillende culturen (Paus, 2006).

Wanneer er gesprekken gevoerd worden met ouders is het belangrijk dat de leerkracht zich bewust is van de hiërarchie. Nieuwenbroek (1993) benoemt een aantal hiërarchieën, zoals: emotionele hiërarchie, verantwoordelijke hiërarchie en deskundigheid hiërarchie. Bij de eerste twee zijn het altijd de ouders die het belangrijkste zijn. Als leerkracht heb je dat te respecteren. Wanneer ouders hulp inroepen van een deskundige, dan kan je mogelijk de verantwoordelijkheid delen, maar alleen op verzoek van de ouders (Nieuwenbroek, 1993).

Voor het schriftelijk taalgebruik geldt dat een startende leerkracht zeker foutloos moet kunnen schrijven, maar Paus e.a. (2006) zijn van mening dat een startende leerkracht nog niet alles hoeft te kunnen: *“Men kan zich echter de vraag stellen of elke beginnende leraar een stukje moet kunnen schrijven voor de schoolkrant. Of een lezersbrief over een onderwijskundig onderwerp? Moet hij kunnen debatteren met de minister van Onderwijs? Of een presentatie kunnen houden op een studiedag? Wij denken van niet.”* (Paus, 2006).

Dit neemt niet weg dat een aankomende leerkracht in staat moet zijn om verzorgde brieven naar ouders te schrijven, rapportages over vorderingen, het maken van notulen en verslagen van teamvergaderingen en het mailen naar instanties e.d.

Voor de startbekwame leerkracht met dyslexie vraagt dit veel inzet en tijd en hij zal zich de nodige strategieën moeten eigen maken op het gebied van schrijf-, spelling- en leesvaardigheid.

Het is in het belang van de student om uit te komen voor zijn dyslexie in plaats van deze te verbergen, waardoor het voor anderen mogelijk wordt om ondersteuning te bieden. Door een gezamenlijke inzet van alle partijen kan het talent van de dyslecticus optimaal tot ontwikkeling komen (Steenbeek-Planting, 2011).

Paus (2006) benadrukt nog eens dat op metaniveau de leraar een “leven lang leert”. Dat houdt in dat hij op de hoogte moet blijven van de recente ontwikkelingen binnen zijn vakgebied. Hij is als professional zelf verantwoordelijk voor zijn eigen ontwikkeling, waarbij hij zicht heeft op zijn eigen competenties en in staat is om kritisch op deze competenties te reflecteren (Paus, 2006).

Dit geldt voor alle leerkrachten met en zonder dyslexie.

Hoofdstuk 3: Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt aangegeven welk type onderzoek is uitgevoerd. De keuze van de deelnemers wordt besproken en de opzet van de analyse van de gegevens.

3.1 Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om te komen tot een gezamenlijk gedragen visie omtrent het opleiden van studenten met dyslexie tot startbekwame leerkrachten en het uitzetten van een beleid met betrekking tot de informatievoorziening en de begeleiding van studenten met dyslexie op de pabo Inholland.

3.2 Type onderzoek

Het onderzoek is een kleinschalig survey-onderzoek naar de studeerbaarheid voor studenten met dyslexie op de pabo Inholland. Er wordt met behulp van een enquête onderzoek gedaan naar de studie-beleving van de studenten met dyslexie.

De vraagstelling is een adviserende vraagstelling. Hiermee wordt bedoeld dat het onderzoek richtlijnen zou moeten opleveren voor toekomstig beleid van de pabo gericht op studenten met dyslexie (Korzilius, 2008).

Naar aanleiding van de theoretische verdieping zijn er enquêtevragen ontworpen voor de studenten en docenten. Er zal worden ingezoomd op die onderdelen van de studie die mogelijk van invloed zijn op de ervaringen van de studenten met dyslexie, waar het gaat over de 'studeerbaarheid' van de opleiding.

De resultaten van de enquête worden vervolgens besproken met een kleine discussiegroep (focusgroep). Deze focusgroep bestaat uit docenten van de pabo Inholland.

Er zal ook naar aanleiding van de uitkomsten van de enquêtes een interview afgenomen worden met de opleidings-managers van de pabo Inholland.

De opbrengst van het onderzoek kan een aanzet geven tot het maken van beleid gericht op het studeren met dyslexie op de pabo Inholland (Verhoeven, 2007).

3.3 Deelnemers

De respondenten die bij het onderzoek betrokken zijn, zijn afkomstig uit verschillende (doel)groepen.

- Studenten met dyslexie. Alle studenten van de pabo Inholland hebben een brief gekregen per mail, waarin uitleg werd gegeven over het onderzoek. In totaal hebben 1077 studenten deze mail gekregen. Studenten met dyslexie of het vermoeden van dyslexie worden verzocht mee te werken aan het onderzoek via het invullen van de enquête.
- Docenten van de pabo Inholland hebben allemaal per mail de enquête toegestuurd gekregen met een begeleidend schrijven over het onderzoek. In totaal hebben 72 docenten de enquête gekregen.
- Focusgroep: een geselecteerde groep docenten, die een discussie is aangegaan op basis van de uitkomsten van beide enquêtes. De groep bestaat uit 4 docenten uit verschillende vakgebieden.
- Management: de twee huidige managers van locatie Alkmaar en Haarlem/Hoofddorp zijn geïnterviewd n.a.v. de uitkomsten van de beide enquêtes en de uitkomsten van de discussie met de focusgroep

Er is bewust voor gekozen de studenten verder niet te betrekken bij het onderzoek. Het is de taak van de opleiding om beleid uit te zetten en uit te voeren. Dit is geen taak van de student.

3.3.1 Stakeholders

Alle betrokken partijen in dit onderzoek zijn stakeholders.

Studenten: studenten met dyslexie hebben er belang bij dat zij opgeleid worden als startbekwame leerkrachten en dat zij ondanks hun beperking in staat zijn om goed onderwijs te geven aan kinderen in het basisonderwijs, maar ook kunnen rapporteren aan derden.

Docenten aan de pabo Inholland zijn belanghebbenden. Zij hebben ondersteuningsbehoefte, omdat zij het beleid van de opleiding uitvoeren (a) bij geven van onderwijs vanuit verschillende vakgebieden, (b) als studieloopbaanbegeleider en (c) werkzaam zijn als contactdocent voor het werkveld, waarbij zij eindverantwoordelijk zijn voor de stage-beoordeling vanuit de opleiding.

Managers van de opleidingen zijn belanghebbenden, omdat zij borg staan voor de kwaliteit van de opleiding. Het is in het belang van de opleiding dat studenten geen studieovertraging oplopen of mogelijk vervroegd uitstromen als gevolg van de functiebeperking.

Het werkveld is een stakeholder, maar in het kader van de haalbaarheid van dit onderzoek niet meegenomen als deelnemer.

3.4 Aanpak Onderzoek

Hieronder wordt beschreven welke stappen zijn genomen om alle gegevens te verzamelen waarbij rekening is gehouden met triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensstromen (Harinck, 2010).

3.4.1 Onderzoeksinstrumenten

De instrumenten voor kwalitatief en kwantitatief onderzoek zijn:

1. Kwalitatieve documentanalyse: bestudeerd zijn documenten die door het decanaat van Inholland worden verspreid over studeren met een functiebeperking en een document dat de kwaliteit moet waarborgen voor de opleiding pabo.
2. Kwantitatieve dataverzameling : het verwerken van de ingevulde enquête van studenten van pabo Inholland
3. Kwantitatieve dataverzameling : het verwerken van de ingevulde enquête van docenten van pabo Inholland
4. Kwalitatieve dataverzameling : het verwerken van de discussie met de focusgroep
5. Kwalitatieve dataverzameling : het verwerken van het interview met de managers.

3.4.1.1 documentanalyse

Het document van de pabo Inholland met betrekking op de kwaliteit van het mondeling- en schriftelijk taalgebruik van de student en de documenten van het decanaat van Hogeschool Inholland met betrekking op de functiebeperking zijn:

- Professionele geletterdheid (informatie voor studenten pabo via Leernetwerkeducatie.nl)
- Een functiebeperking hoeft geen studiebeperking te zijn! (juni 2009)
- Studeren met een functiebeperking (handleiding voor docenten en studieloopbaanbegeleiders (2009)
- Informatiemap studeren met dyslexie (Studentendecanaat, decaaat.diemen@inholland.nl)
- Protocol dyslexie Inholland (2012)

De analyse van deze documenten heeft als doel om antwoord te krijgen op de volgende onderzoeksvragen:

- 4 *Wat is het referentieniveau waar een student van de pabo Inholland aan moet voldoen?*
- 5 *Wat is de visie van Inholland m.b.t studeren met dyslexie?*

3.4.1.2 *kwantitatieve dataverzameling: enquête onder studenten met dyslexie*

Het afnemen van de enquête voor studenten met dyslexie heeft als doel een antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen:

8 *Hoe ervaren studenten met dyslexie hun studie op de pabo Inholland?*

9 *Wat zijn de wensen en behoeften van studenten met dyslexie op de pabo Inholland?*

In totaal hebben 1077 studenten een brief gekregen met de vraag om mee te werken aan het onderzoek. Alleen die studenten die dyslexie hebben of een vermoeden hebben van dyslexie was gevraagd te reageren. Meerdere studenten gaven aan te willen meewerken, terwijl ze geen dyslexie hadden. Deze studenten hebben direct een mail teruggekregen dat zij niet tot de doelgroep behoorden. Er hebben 29 studenten aangegeven dat zij willen meewerken aan het onderzoek. Uit deze 29 reacties was niet altijd duidelijk of de studenten inderdaad dyslectisch zijn of vermoeden hadden van dyslexie. Om de doelgroep zuiver te houden is daarom in de enquête een vraag opgenomen waar studenten kunnen aangeven of ze wel/niet/ of vermoedelijk dyslectisch zijn.

De enquête voor de studenten is gebaseerd op de enquête van het 'Protocol Dyslexie Hoger onderwijs' (Kleijnen, 2006) en de vragenlijst van de nationale studenten-enquête (Steenkamp, 2012). Hier wordt nadruk gelegd op de beleving van de studie en de wensen en behoeften van studenten.

De enquête voor de studenten bestaat uit 27 vragen. Het merendeel van de vragen bestaat uit ja/nee vragen. Het ging hier met name om informatie te vergaren op het gebied van:

- Voorlichting m.b.t. het studeren met dyslexie
- Contact met decanaat Inholland m.b.t. dyslexie
- begeleiding i.v.m. dyslexie vanuit de hogeschool Inholland
- begeleiding i.v.m. dyslexie vanuit de opleiding pabo

v.b. *Is er een plan van aanpak opgesteld door iemand van de pabo of een decaan?*

- *nee*
- *ja*

Daarnaast is er gebruik gemaakt van vragen met een vierpuntschaal om informatie te krijgen over de omgang met dyslexie binnen de pabo. Er is bewust gekozen voor een vierpuntschaal, zodat de respondent (student) een keuze naar positief of negatief moet maken en niet neutraal kan blijven. Dit gebeurt aan de hand van stellingen

v.b. *De docenten hebben begrip voor mijn dyslexie.*

1	2	3	4
oneens			eens

Hoe hoger het cijfer des te meer positief het is ervaren.

Het enquêteformulier is opgemaakt in google docs en digitaal naar alle betrokkenen gestuurd. Via een link in de e-mail konden de deelnemers de enquête openen.

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?formkey=dGZsZ2NVYjFPQ3BGWkhtRThCbFhrbkE6MQ>

3.4.1.3 *Kwantitatieve dataverzameling: enquête onder docenten van de pabo*

Het afnemen van de enquête onder docenten van de pabo-locaties Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp heeft als doel antwoord te krijgen op de vragen:

6. *Wat is de visie van de pabo m.b.t. studeren met dyslexie?*

7. *Welk beleid is er op de pabo m.b.t. studeren met dyslexie?*

10. *Wat zijn de wensen en behoeften van docenten van de pabo Inholland?*

In totaal hebben 70 docenten de enquête via de mail gekregen, met een begeleidend schrijven. Dit betrof docenten van de locaties Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp. Alleen die docenten zijn gekozen die momenteel werkzaam zijn. Docenten die langdurig ziek zijn hebben geen uitnodiging gekregen.

Veel docenten zijn werkzaam op meerdere locaties. Om zicht te krijgen welke docent waar werkt, moesten docenten in de enquête hun hoofdlocatie aangeven. Op de enquête hebben 32 docenten gereageerd.

De enquête voor de docenten is gebaseerd op de inhoud van 'Protocol Dyslexie Hoger onderwijs' (Kleijnen, 2006) en de documenten die uitgegeven zijn door Inholland met betrekking op studenten met een functiebeperking.

De enquête voor de docenten bestaat uit 19 vragen. In deze enquête is een onderscheid gemaakt uit vragen die betrekking hebben op:

- visie op de problematiek van de dyslectische studenten
- beschrijving van het beleid op dit moment
- wensen en behoeften m.b.t. de visie: wat is nog nodig

Het merendeel van de vragen bestaat uit stellingen waar de respondent in een vierpuntschaal zijn mening moet weergeven. Er zijn ook vragen waar de mening van de docent wordt gevraagd in de vorm van ja/nee vragen. De respondent wordt gedwongen een keuze te maken in positieve- of negatieve zin.

v.b. *In vind dat studenten een intakegesprek moeten krijgen alvorens ze starten met de pabo.*

1	2	3	4
oneens			eens

Het enquêteformulier is opgemaakt in google docs en digitaal naar alle betrokkenen gestuurd. Via een link in de e-mail konden de deelnemers de enquête openen.

<https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?formkey=dDRLNW1HR3lJdi03bS03aTdUdmtCZVE6MQ>

3.4.1.4 kwalitatieve dataverzameling: focusgroep van de pabo Inholland

Het voeren van een discussie met een focusgroep over ideeën, motieven, belangen en denkwijze over studenten met dyslexie op de pabo Inholland heeft als doel om antwoord te krijgen op de volgende vraag:

10. *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten op de pabo Inholland?*

12. *Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten als de docenten van de pabo Inholland*

De focusgroep zou oorspronkelijk uit 6 docenten van de pabo Haarlem bestaan. Twee hebben er moeten afzeggen, waardoor het interview met 4 docenten plaatsvindt op de locatie Haarlem. Er is gekozen voor alleen docenten van Haarlem, omdat 23 respondenten van de 33 afkomstig zijn van locatie Haarlem.

De vier docenten wordt een aantal stellingen voorgehouden waarover gediscussieerd wordt. Deze stellingen komen voort uit de uitkomsten van de enquêtes en hebben betrekking op wensen en behoeften en visie en beleid. Het gesprek is opgenomen met een videorecorder en de opbrengst van deze discussie is getranscribeerd. De onderzoeksmethodiek is gebaseerd op de 'Handleiding focusgroep onderzoek' (CBO, 2012), waarbij aan de focusgroep een viertal onderwerpen ter discussie gesteld wordt, voorafgegaan door een introductie- en een transitievraag:

A Introductievraag:
Welke ervaringen heb je met dyslectici

B Transitievraag:
• *Welke ervaringen heb je met studenten met dyslexie*

C Sleutelvragen:

1. Introductie uitslagen enquête van de docenten
 - *Graag een reactie op de uitkomst, wat betekent deze uitkomst voor jou persoonlijk*
 - *Wat maakt dat je twijfelt of de student geschikt is voor het onderwijs?*
 - *Hoe komt het dat het behalen van de toets taal (NEDCAT) en de toets professionele geletterdheid ook geen vertrouwen geeft in de student met dyslexie?*
 - *Welke rol zie jij voor jezelf als docent in contact met de student met dyslexie*
 2. Eigen wensen en behoeften om meer vertrouwen te krijgen en de kwaliteit te borgen
 - *Wat voor mogelijkheden voor oplossingen kan je bedenken*
 - *wat zijn de belemmeringen die je kan tegenkomen*
 3. De beleving van de studenten met dyslexie
 - *Studenten geven aan dat veel van hen niet terecht kunnen bij de docent, hoe zou dit komen?*
 - *Zij ervaren weinig begrip. Kan en wil je dit verbeteren en hoe zou je dat aanpakken?*
 - *Intakegesprekken voor studenten met dyslexie, wanneer wordt zo'n gesprek gevoerd en wie zou dat moeten doe?*
 4. Ideeën over wat er moet gebeuren binnen de pabo Inholland op het gebied van dyslexie
 - *Welke afspraken kunnen zinvol zijn met het werkveld?*
 - *Wat voor suggesties kunnen jullie bedenken?*
- E Afrondende vraag: Na samenvatting van de discussie
- *Hebben jullie nog iets gemist dat besproken moet worden?*
 - *Willen jullie nog iets aanvullen op hetgeen hiervoor is gezegd?*

3.4.1.5 kwalitatieve dataverzameling: managers van de pabo Inholland

Het houden van een interview met de managers heeft als doel antwoord te krijgen op de volgende vraag:

11. *Wat zijn de wensen en behoeften van de managers van de pabo Inholland*
12. *Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten, de docenten en de managers van de Pabo Inholland*

De uitkomsten van zowel de enquêtes als van de focusgroep worden voorgelegd aan de managers van pabo Inholland.

De interviews van de managers zijn ook getranscribeerd en hierna worden er conclusies getrokken.

Hoofdstuk 4: Onderzoeken en Resultaten

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen die in hoofdstuk 3 zijn toegelicht.

4.1 Documentanalyse

Voor het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen worden de documenten die momenteel binnen de pabo Inholland en op de Hogeschool Inholland aanwezig zijn geanalyseerd.

- 4 Wat is het referentieniveau waar een student van de pabo Inholland aan moet voldoen?
- 5 Wat is de visie van Inholland m.b.t studeren met dyslexie?

4.1.1 Professionele geletterdheid

De pabo werkt sinds 2011 aan professionele geletterdheid. In hoofdstuk 2 is beschreven wat het minimale niveau moet zijn voor studenten om startbekwame leerkrachten te worden. Dit is het niveau van 4F of C1. Waarbij F de referentiekaders van Meijerink zijn (2009) en B en C de Europese referentiekaders (ERK) aangeven (zie hoofdstuk 2).

Het document 'wat is Professionele geletterdheid?' (Hogeschool Inholland, 2012) geeft aan waar een student aan moet voldoen en is terug te vinden in de digitale leeromgeving 'Leernetwerkeducatie', dat dit studiejaar in gebruik is genomen.

Hierin wordt de professionele geletterdheid omschreven als:

Het beheersen van de Nederlandse taal, mondeling (spreken en luisteren) en schriftelijk (lezen en schrijven) op een professioneel niveau. Bij het afronden van de opleiding moet je de Nederlandse taal beheersen op eind HBO- niveau: 4F .

Professionele Geletterdheid wordt in jaar 1 getoetst op niveau B2/3F. In jaar 2 op B2/3F (eerste halfjaar) en vanaf het tweede halfjaar op C1/ 4F. Het niveau wordt voortdurend getoetst via de onderzoeksverslagen en – presentaties bij de lijn Ontwerp &Onderzoek en de bekwaamheidsdossiers , incl. portfolio's en afstudeerscriptie.

De docent die het werkstuk corrigeert, kan punten aftrekken, wanneer de student fouten maakt op het gebied van spelling, de kopjes niet overeenkomen met de inhoud, zinsbouwfouten en slechte aansluiting tussen zinnen.

In het eerste jaar in periode 1 mag er maximaal 10 punten afgetrokken worden voor het ingeleverde werkstuk. Dit loopt gedurende het studiejaar met 10 punten op. In periode 4 mag er maximaal 40 punten afgetrokken worden voor de onderzoeksverslagen en bekwaamheidsdossiers.

Dit geldt voor de hierop volgende jaren ook, maar dan is er een opbouw van de referentiekaders.

An het eind van jaar 2 moet een student een bekwaamheidsdossier kunnen schrijven op het niveau van 4F/C1. Waarbij een maximaal aftrek kan plaatsvinden van 40 punten.

Er worden trainingen gegeven door de docent Nederlands, waar de student leert op welke aspecten er beoordeeld wordt. Deze trainingen zijn voor de studenten verplicht. De student moet in zijn bekwaamheidsdossier hierop reflecteren. Verder is het de eigen verantwoordelijkheid van de student voor het inslijpen van de vaardigheden op het gebied van spelling en formulering.

4.1.2 Beantwoording van de onderzoeksvraag:

4. Wat is het referentieniveau waar een student van de pabo aan moet voldoen?

Er staat heel duidelijk vermeld wat de consequenties zijn voor het niet beheersen van de genoemde referentiekaders, te weten 4F/C1. Er ontbreekt een duidelijk overzicht voor de studenten in dit document wat zij precies moet kunnen om het beoogde referentiekader te beheersen.

4.1.3 Brochures decanaat

Het decanaat geeft centraal een aantal brochures uit voor studenten met een functiebeperking en speciaal voor studenten met dyslexie.

Allereerst wordt besproken de uitgave 'studeren met een functiebeperking' *handleiding voor docenten en studieloopbaanbegeleiders* (Habets M. M., 2009).

In de inleiding wordt uitleg gegeven wat een functiebeperking inhoudt en wat de rol van een studentendecaan is. Hierna worden in de deze uitgave alle stoornissen kort besproken, zoals: ADHD, Autisme Spectrum Stoornis, Chronische ziekte etc. De opbouw is bij iedere stoornis gelijk; een student vertelt over zijn of haar functiebeperking en daarna volgt de uitleg van de stoornis. Andere voorzieningen die mogelijk nodig zijn worden genoemd. Bij iedere stoornis is een opsomming van belangrijkste websites voor meer informatie.

Bij dyslexie staat dat het de meest voorkomende functiebeperking is onder studenten. Buiten de lees- en schrijfproblemen worden ook andere problemen besproken, zoals problemen met visuele waarneming, moeite met combineren van taken, moeite met het leren van losse feiten en emotionele en psychische problemen als gevolg van de onzichtbare en onbegrepen handicap. Er worden tips voor docenten gegeven, zoals zoveel mogelijk beeld bij teksten aan te bieden, duidelijke structuur in de les aanbrengen, overzichtelijke teksten gebruiken (letten op contrast, lettertype, duidelijke alinea's etc).

De informatie is gebaseerd op *Studeren met dyslexie* (Hofmeester, 2003).

De volgende brochure is 'Een functiebeperking hoeft geen studiebeperking te zijn!' (Hogeschool Inholland, 2009).

Deze brochure is voor studenten, waarin staat beschreven wat een functiebeperking inhoudt en wat de student van Inholland kan verwachten. Hierin wordt de decaan specifiek genoemd en de studieloopbaanbegeleider. In de brochure staat een stappenplan dat de student kan volgen voor het verkrijgen van voorzieningen. Hierbij valt te denken aan:

1. extra tijd voor een toets
2. aangepast tentamenmateriaal
3. aanpassing in het onderwijs
4. begeleiding bij het aanvragen van een voorziening van de IB-Groep

Het is een algemene brochure en de specifieke problematiek van de stoornissen worden hier niet beschreven.

De laatste brochure is 'Protocol Dyslexie'; dit is een interne brochure van Inholland (2012).

Deze brochure is net uitgegeven en veel docenten hebben deze brochure nog niet gezien.

Er wordt een definitie gegeven van dyslexie volgens Hofmeester (2003) en Dyslexie in het Hoger onderwijs (Handicap + studie 2009). Het wettelijke kader wordt beschreven, waarbij de rechten en plichten van Hogeschool Inholland in kaart worden gebracht.

Het doel van het protocol wordt omschreven: terugdringen van studie-uitval en studievertraging en de rechtsgelijkheid binnen alle opleidingen en locaties van Inholland.

Er worden verschillende voorzieningen besproken. Deze zijn ingedeeld in de volgende categorieën:

- Standaardvoorzieningen:
 - Verlenging van de toets tijd
 - Afleggen van toets in aparte ruimte
 - Toetsopgave in gepast lettertype
 - Toetsopgave in pastelkleur i.p.v. wit en eventueel op A3
 - Niet of minder meerekenen van spel- en grammaticafouten wanneer schriftelijke taalbeheersing geen deel uitmaakt van de beoordeling
 - Beschikbaarheid van collegestof op PowerPoint bij aanvang van het betreffende college

- Aanvullende voorzieningen
 - Mogelijkheid gebruik van een laptop bij toetsen met open vragen
 - Toegang tot Kurzweil 3000 bij zelfstudieactiviteiten
 - Gebruik van Kurzweil 3000 op laptop tijdens schriftelijke toets
- Incidentele voorzieningen op maat
 - Mondelinge toets of toelichting door student op schriftelijke antwoorden
 - Maken van een videoverslag/ ingesproken verslag
 - Ruimere deadline voor het inleveren van werkstuk indien de student niet had kunnen anticiperen door eerder aan opdracht te beginnen

Hierna worden de rollen besproken wat de organisatie van iedere opleiding voor de student kan betekenen en wat de rol van de student zelf is.

4.1.4 Beantwoording van de onderzoeksvraag:

5. Wat is de visie van Inholland m.b.t studeren met dyslexie?

De brochures 'studeren met een functiebeperking' *handleiding voor docenten en studieloopbaanbegeleiders* en de brochure 'Protocol Dyslexie' laten heel duidelijk een visie zien van Inholland in het omgaan met studenten met dyslexie.

Inholland is ervan overtuigd dat studenten met een functiebeperking ondersteuning moeten krijgen vanuit de opleiding.

De eerste brochure laat niet de noodzaak zien om als docent en studieloopbaanbegeleider te voldoen aan de eisen in het kader van de Wet op Gelijke Behandeling, opgenomen in de wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) (2004). Studenten hebben recht op onderwijs rekening houdend met de functiebeperking.

Dit komt wel voldoende aan de orde in het 'Protocol Dyslexie'. Een zeer volledig protocol waarbij de huidige opvattingen op het gebied van dyslexie zijn verwerkt.

Dit biedt goede basis voor het uitzetten van beleid t.a.v. studenten met dyslexie op de pabo.

De brochure 'Een functiebeperking hoeft geen studiebeperking te zijn' geeft te weinig informatie over de voorzieningen voor de betreffende functiebeperking, zoals dyslexie. Dit is een algemene folder voor alle studenten, de visie van Inholland m.b.t. studeren met dyslexie komt hier niet tot zijn recht.

4.2 Resultaten enquête studenten

De enquête onder studenten met dyslexie moet antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen:

11. *Hoe ervaren studenten met dyslexie hun studie op de pabo Inholland*
12. *Wat zijn de wensen en behoeften van studenten met dyslexie op de Pabo Inholland*

Van alle studenten 1077 hebben 29 studenten aangegeven mee te willen werken aan het onderzoek. Deze studenten zijn dyslectisch of hebben een vermoeden van dyslexie. In de brief was het voor sommige studenten niet helemaal duidelijk dat het ging om studenten met dyslexie. In de enquête is om die reden een vraag ingelast, waarbij de studenten moeten aangeven of ze wel of niet, of een vermoeden van dyslexie hebben. Onder de studenten is een cadeaubon verlost, om te stimuleren de enquête in te vullen.

Van de 29 studenten hebben 25 studenten = 86% gereageerd en de enquête teruggestuurd. Van de 4 studenten die niet hebben gereageerd is niet duidelijk of zij wel of niet dyslectisch zijn. Bij de uitwerking bleek dat 1 student aangeeft geen dyslexie te hebben en uit belangstelling heeft gereageerd. Deze wordt meteen naar het einde van de enquête geloodst en niet meer meegerekend bij de resultaten. Het aantal studenten dat verwerkt wordt is op basis van 24 studenten ($n=24$).

De enquête zal met verschillende kopjes in kaart worden gebracht. De vragen zijn vooral gericht op het ervaren van de studie aan de pabo Inholland met hun dyslexie en hun wensen en behoeften. Uit de enquête blijkt dat er geen studenten bij zijn die vermoeden hebben van dyslexie, maar nog niet zijn gediagnosticeerd.

4.2.1 Dyslexiekaart of pas

De studenten is gevraagd of ze een dyslexiekaart- of pas hebben.

Hier geeft 67% aan een dyslexiekaart/pas te hebben en 33% geeft aan geen kaart of pas te hebben. Van de studenten die een pas heeft, maakt de helft geen gebruik van deze dyslexiekaart/pas. In de enquête wordt niet gevraagd naar de reden van het niet gebruiken en hier kunnen ook geen conclusies aan worden verbonden.

4.2.2 Voorlichting over studeren met dyslexie

Van de respondenten geeft 83% aan contact te hebben gehad met het decanaat.

In totaal geeft 71% van de studenten aan geen voorlichting te hebben gehad, bij de start van de opleiding, over de studie in combinatie met hun dyslexie. Niemand heeft informatie gehad op het gebied van ondersteuning.

4.2.3 Docenten en dyslexie

Uit de enquête en volgende twee grafieken wordt duidelijk dat een groot deel van de studenten de docenten niet op de hoogte brengen van hun dyslexie. Het percentage dat aangeeft het gevoel te hebben dat zij niet bij de docent terecht kan is bijna even groot.

Een percentage van 42% van deze studenten geeft aan dat de docent niet op de hoogte is. Dit is een betrouwbare uitkomst. Bij het percentage van 37% ,een paar docenten, kan ook de studieloopbaanbegeleider en contactdocent zitten.

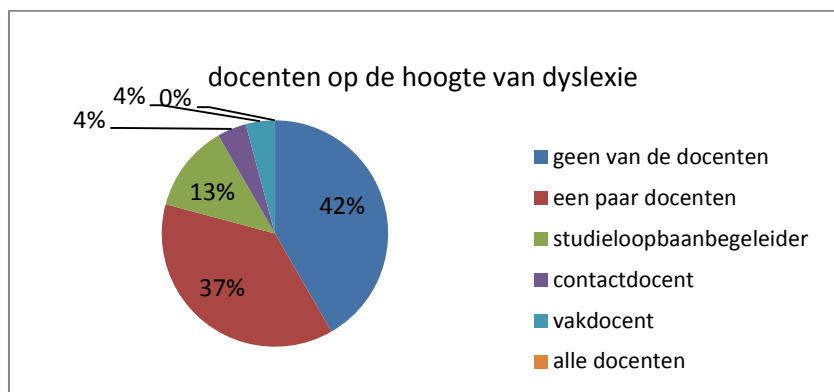

Fig. 3 Docenten op de hoogte van de dyslexie bij studenten

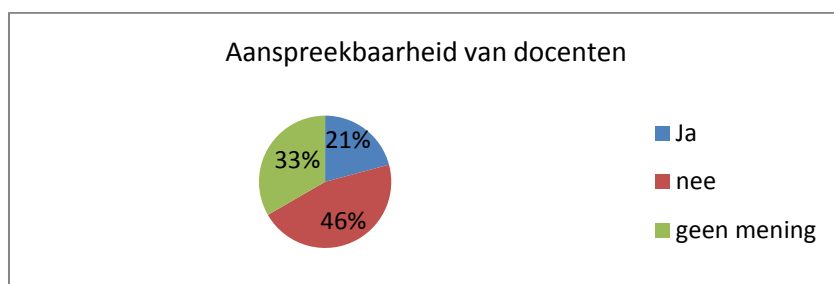

Fig. 4 aanspreekbaarheid van docenten

Bijna de helft van de respondenten geeft aan niet terecht te kunnen bij een docent, wanneer de student hinder ondervindt bij zijn studie door zijn dyslexie.

Ook geeft 42% van de studenten aan dat ze geen medewerking krijgen van de docenten en 62% van de groep studenten ervaart geen of weinig begrip.

De studenten ervaren ook geen of weinig ondersteuning van de docenten. Dit zeggen bijna alle respondenten = 92%.

4.2.4 Begeleiding van studenten met dyslexie

In Diemen is er een decaan met veel know-how op het gebied van dyslexie. De studenten ervaren zowel op de pabo als via het decanaat op de locatie geen ondersteuning. Dit blijkt uit het feit dat 100% van de studenten dit aangeeft. Het decanaat Diemen is voor de studenten niet een locatie waar zij binding mee hebben. Bij het decanaat op de locatie krijgen de studenten voorlichting over de regelingen waar ze gebruik van kunnen maken, maar geen ondersteuning.

Er is geen begeleiding van docenten en een training in Diemen over studievvaardigheden spreekt ze ook niet aan. Er is wel grote belangstelling wanneer deze training op de locatie wordt gegeven =67%.

Slechts 4% van de studenten heeft het ervoor over om naar Diemen te gaan voor deze training.

Van de studenten heeft 21% geen behoefte aan een training studievvaardigheden.

4.2.6 Wensen en behoeften van studenten met dyslexie

In de enquête werd aan de studenten gevraagd naar hun wensen en behoefte t.a.v. compenserende software, handout een dag van te voren kunnen inzien tijdens colleges, een groter lettertype bij toetsing, een lotgenotengroep en een aparte ruimte voor toetsen.

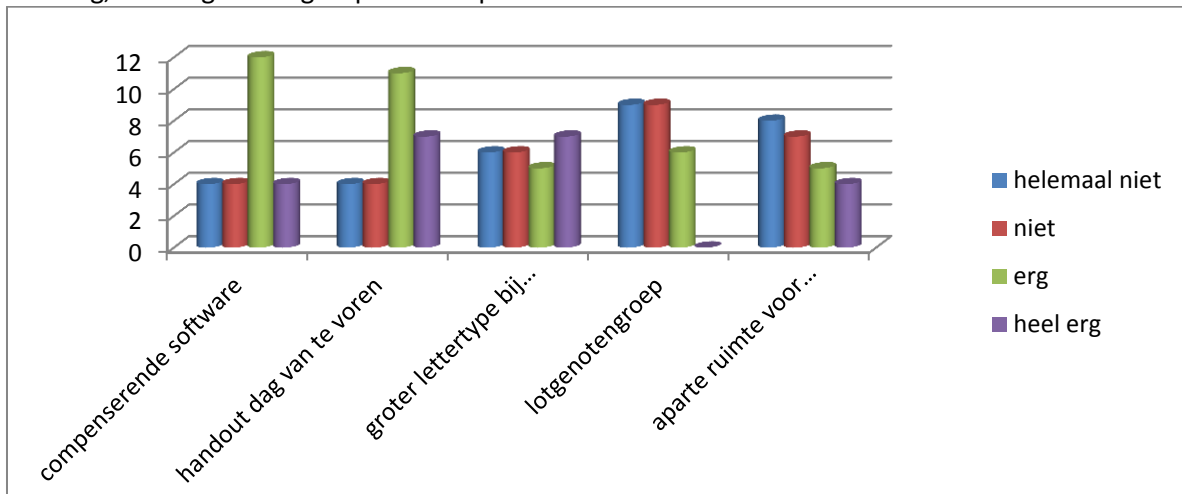

Fig. 5 wensen en behoeften van studenten met dyslexie

Uit deze grafiek is op te maken dat studenten wel behoeften hebben aan compenserende software en dat zij het fijn vinden om een dag van te voren een handout te kunnen zien voor de betreffende colleges. De helft van de studenten geeft aan behoefte te hebben aan een groter lettertype bij de toetsen. Er blijkt onder de studenten niet veel behoefte te bestaan aan een lotgenotengroep. Minder dan de helft heeft behoefte aan een aparte ruimte tijdens de schriftelijke toetsing.

4.2.7 Beantwoording van de onderzoeksvragen:

Beantwoording van onderzoeksvraag:

8. Hoe ervaren studenten met dyslexie hun studie op de pabo Inholland?

Uit de enquête blijkt dat studenten met dyslexie weinig informatie krijgen over de studeerbaarheid van de pabo met hun functiebeperking. Veel van hen melden het wel bij het decanaat, maar verder komt de student niet. De student geeft bij weinig docenten aan dat hij dyslectisch is en mogelijk ervaart hij daarom weinig medewerking van de docent.

Studenten ervaren ook weinig begrip van de docenten en een groot percentage 92% geeft aan geen ondersteuning te krijgen van de docenten. Het is noodzakelijk om hier tijdens de discussie met de focusgroep antwoord te krijgen op de oorzaak van dit gevoel bij deze studenten. En wat de reden is dat bijna de helft van de docenten niet op de hoogte is van de dyslexie van de student.

9. Wat zijn de wensen en behoeften van studenten met dyslexie op de Pabo Inholland?

Deze vraag is voor een deel beantwoord bij bovengenoemde grafiek (fig.5), zoals: compenserende software en een handout een dag van te voren.

Onder de studenten bestaat ook de behoefte aan een training ' studeren met dyslexie', mits de training op locatie wordt aangeboden. Slechts een student is bereid hiervoor naar Diemen te reizen.

4.3 Resultaten enquête docenten

De enquête onder docenten moet antwoord geven op de volgende onderzoeksvragen:

6. *Wat is de visie van de pabo m.b.t. studeren met dyslexie*
7. *Welk beleid is er op de pabo m.b.t. studeren met dyslexie*
10. *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten van de pabo Inholland*

De resultaten van de enquêtes worden schematisch weergegeven.

Van de 72 docenten hebben 33 docenten de enquête ingevuld. Dit is een percentage van 45%.

Docenten moesten aangeven wat de hoofdlocatie was, waar zij werkzaam zijn ($n=33$).

Locatie Haarlem 23 docenten hebben de enquête ingevuld,

Locatie Alkmaar 6 docenten hebben de enquête ingevuld

Locatie Hoofddorp 4 docenten hebben de enquête ingevuld.

Het grote verschil tussen Haarlem en Alkmaar kan liggen in het feit dat onderzoeker werkzaam is op de locatie Haarlem, waarbij collega's de enquête mogelijk willen invullen voor de onderzoeker. Het kleine percentage docenten Hoofddorp kan te maken hebben met het feit dat de opleiding in Hoofddorp aan het afbouwen is. Hier zijn alleen nog 3^e en 4^e jaars studenten. Dit betekent dat docenten zijn vertrokken en van de 10 docenten in Hoofddorp, die een uitnodiging hebben gekregen, werken 4 docenten regelmatig in Haarlem. Mogelijk zijn dat ook de docenten die de enquête ingevuld hebben.

De enquête zal met verschillende kopjes in kaart worden gebracht, waarbij verschillende vragen geclusterd worden naar thema. De thema's zijn:

- Vertrouwen in de student met dyslexie
- visie in omgang met studenten met dyslexie
- het beleid met betrekking tot studenten met dyslexie
- bekendheid met informatievoorziening

4.3.1 Vertrouwen in de student met dyslexie op de pabo

De eerste drie vragen zijn gericht op de beleving van docenten over dyslexie. Deze worden apart genoemd. Vanaf vraag 4 worden de vragen geclusterd naar thema.

Vraag 1. waren twee stellingen waar docenten hun voorkeur op een 6 puntsschaal moesten uitspreken:

a. *'studenten met dyslexie horen niet thuis op de pabo'*

b. *'ik zie het als een verrijking wanneer leerkrachten met dyslexie in het basisonderwijs werken'*

Keuze 1 en 2 staan voor uitspraak a = 22%

Keuze 5 en 6 staan voor uitspraak b = 16%

De keuzes 3 en 4 zijn min of meer in het midden, waarbij 3 meer neigt naar uitspraak a.

De keuze voor 4 neigt meer naar uitspraak b. Duidelijk dat hier meer dan de helft = 56% een keuze maakt naar uitspraak a. Je kan zeggen dat het merendeel van de respondenten vindt dat een student met dyslexie niet thuis hoort op de pabo.

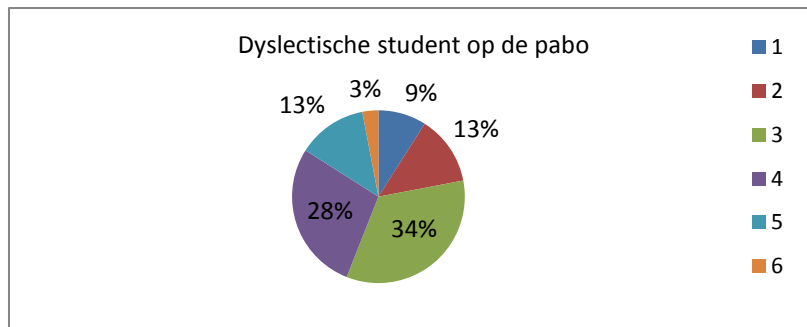

Fig. 6 Hoort dyslectische student thuis op de pabo

Vraag 2:

'Ik ben van mening dat studenten met dyslexie als rolmodel kunnen fungeren voor kinderen die dyslexie hebben binnen basisonderwijs'.

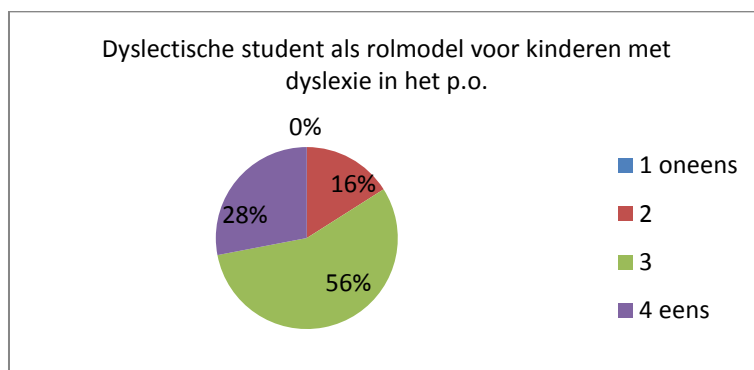

Fig. 7 Dyslectische student als rolmodel in p.o.

Hier moesten de docenten een 4 puntschaal aangeven of ze oneens of eens waren met de stelling. Hierbij kan 1 en 2 worden bestempeld als negatief en 3 en 4 worden bestempeld als positief. 16 % van de respondenten is het oneens met de stelling en 84% is het eens met de stelling. Er moet worden opgemerkt dat van de 84% meer dan de helft 56% van de respondenten een 3 kiest. Hieruit kan mogelijk worden geconcludeerd dat deze 3 staat voor een lichte twijfel.

Vraag 3:

'Het halen van de taaltoets (NEDCAT) en professionele geletterdheid geven voldoende basis m.b.t. de taalvaardigheid van de student met dyslexie'.

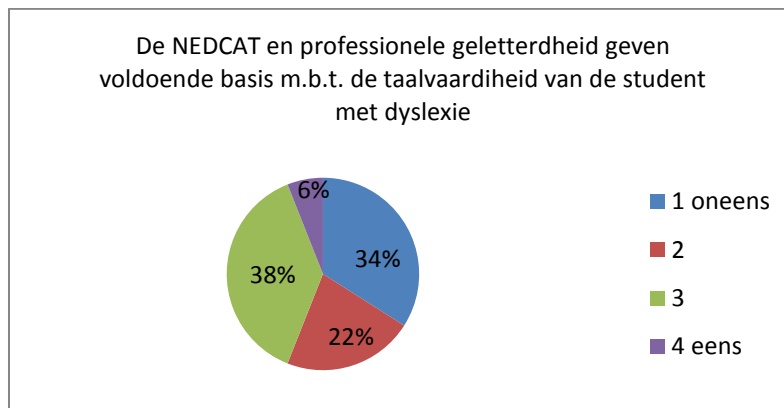

Fig. 8 Taalvaardigheid en geletterdheid bij student met dyslexie

Meer dan de helft van de docenten is niet overtuigd dat het halen van de taaltoets Nederlands en de toets professionele geletterdheid voldoende inzicht geeft in de taalvaardigheid van de studenten met dyslexie. Het diagram laat duidelijk zien dat er groot verschil in de mening is.

1 en 2 is oneens = 56% en 3 en 4 is eens = 42%.

Dit vraagt nog om verheldering bij de focusgroep, wat de reden om hier negatief op te scoren.

Heeft dit met vertrouwen te maken of is de vraag misschien niet duidelijk gesteld.

4.3.2 Visie op studeren met dyslexie op de pabo

Alle docenten zijn het er over eens dat er binnen het docententeam een gedragen visie moet komen op het gebied van dyslexie. Op de vraag of er momenteel een gedragen visie is m.b.t. de omgang met studenten met dyslexie antwoordt 94% met nee. Het is noodzakelijk dat er een visie komt met betrekking tot de omgang van studenten met dyslexie.

De brochures van Inholland geven voldoende steun hiervoor.

4.3.3 Bekendheid met de brochures van Inholland t.a.v. een functiebeperking en dyslexie

Meer dan de helft van de docenten = 57%, zegt goed tot zeer goed bekend te zijn met de inhoud van de brochure 'studeren met een functiebeperking'. Van deze groep docenten geeft 45% aan niet bekend te zijn met de tips en adviezen voor docenten die in dezelfde brochure worden genoemd.. Enigszins bekend met de adviezen is 33% en 15% is bekend met de adviezen die in deze brochure wordt gegeven.

Het protocol dat net is uitgegeven is mogelijk een goed document voor de pabo.

Op de vraag: 'Er moet een protocol "dyslexie" van Inholland op de pabo aanwezig zijn' bevestigt 91% van docenten dat zo'n protocol inderdaad thuis hoort op de pabo.

4.3.4 Beleid t.a.v. studeren met dyslexie op de pabo

De vraag:

'Het is in het belang van de student dat er duidelijke afspraken in het dyslexiebeleid staan tussen het werkveld en de pabo'

97% van de docenten vindt dit belangrijk en is het eens met deze stelling. In het volgende schema zijn verschillende vragen geclusterd en in een grafiek weergegeven. 1 = oneens en 4 = eens.

Dit betrof de volgende onderdelen:

- afspraken in dyslexiebeleid met werkveld en pabo
- geen uitzondering in beoordeling van dyslectische student op het gebied van spelling en grammatica
- verschillende toetsvormen voor dyslectische student
- intake gesprek voor dyslectische student
- invoeren van een dyslexiepas op de pabo

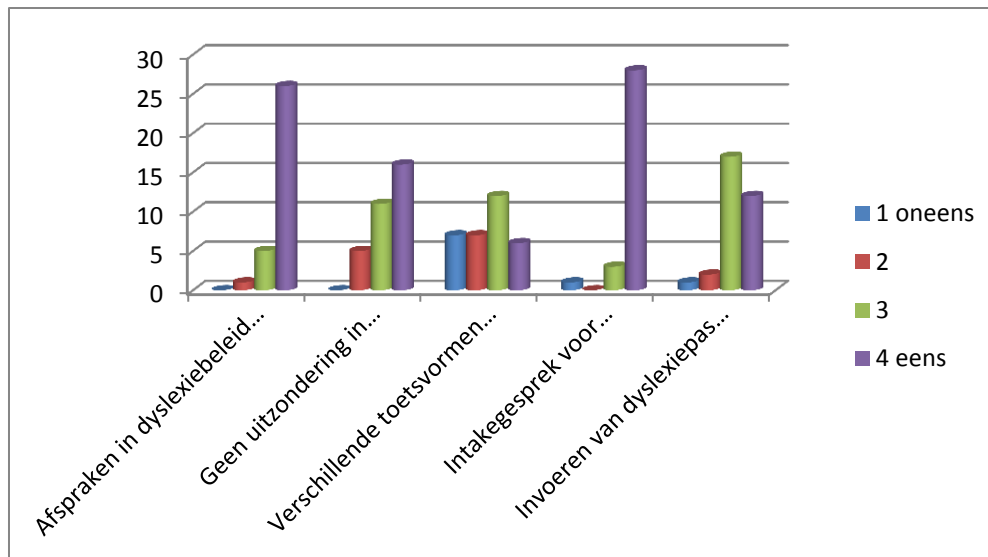

Fig. 9 Beleid t.a.v. studenten met dyslexie op de pabo

Het belang van afstemming met het werkveld komt duidelijk naar voren. De docenten voelen er niet voor uitzonderingen te maken voor studenten met dyslexie op het gebied van spelling en grammatica. Men is gematigd bereid om de toetsvorm aan te passen voor de student met dyslexie. Het belang van een intakegesprek voordat de student start met de pabo vinden bijna alle respondenten. Ook het invoeren van een dyslexiepas wordt als positief ervaren.

Op de vraag of er scholing moet komen voor docenten over dyslexie en hoe te handelen als docent, zeggen alle respondenten dat dit noodzakelijk is.

Er is aan de docenten in de enquête dezelfde vraag gesteld als aan de studenten, wat de wensen en behoeften zijn van de studenten met dyslexie op de pabo Inholland.

In de volgende grafiek worden de uitkomsten van de studenten en die van de docenten samengevoegd. Er moest bij deze vragen een keuze worden gemaakt tussen:

1. *helemaal niet*
2. *niet*
3. *erg*
4. *heel erg*

Waarbij de waarderingen *helemaal niet* en *niet* bij elkaar zijn opgeteld. Dat geldt ook voor de waarderingen *erg* en *heel erg*. De kleuren blauw en groen zijn van de studenten en oranje en lichtblauw van de docenten.

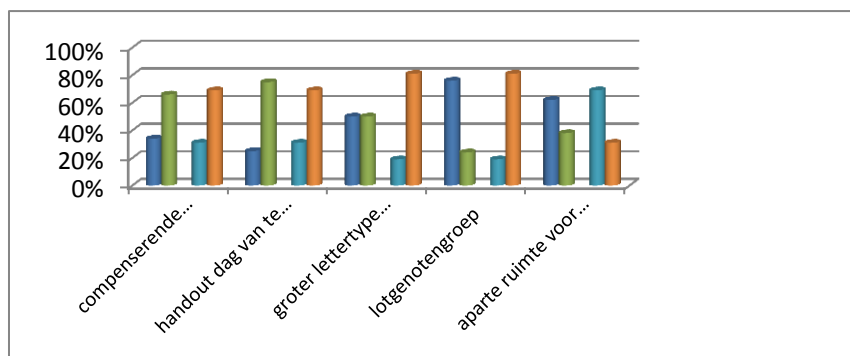

Fig. 10 vergelijking wensen en behoeften van studenten met dyslexie, ingevuld door studenten en docenten.

De studenten en de docenten denken over de volgende aanpassingen gelijk:

- compenserende software
- handout een dag van de voren
- aparte ruimte voor de toetsing

De onderdelen waar de studenten en de docenten verschillen zijn:

- groter lettertype bij toetsing; ongeveer de helft van de respondenten onder de studenten geeft aan hier geen behoefte aan te hebben, waarbij de docenten denken dat veel studenten hier wel behoefte aan hebben
- De lotgenotengroep is voor meer dan 70% van de studenten met dyslexie niet aantrekkelijk, terwijl 80% van de docenten denkt dat de student daar wel behoefte aan heeft.

4.3.5 Beantwoording van de onderzoeksvragen:

Beantwoording van de onderzoeksvraag:

6. *Wat is de visie van de pabo m.b.t. studeren met dyslexie*

Uit de enquête wordt duidelijk dat er op de pabo Inholland volgens de docenten geen visie is m.b.t. studeren met dyslexie.

Hogeschool Inholland heeft wel een visie, maar deze wordt of niet gedragen of is te weinig bekend bij de docenten.

7. *Welk beleid is er op de pabo m.b.t. studeren met dyslexie*

Uit de enquête komt naar voren dat er geen beleid is m.b.t. studeren met dyslexie. Via het decanaat kan de student vragen om verlengde toetstijd en vergroot tentamen (A3), maar er is geen apart beleid van de pabo Inholland.

10 *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten van de pabo Inholland*

Docenten zijn bereid zich via scholing te verdiepen in de dyslexie. Docenten hebben behoefte aan een duidelijk visie van de pabo Inholland en er is ook behoefte aan beleid van de pabo Inholland, met name naar het werkveld toe.

4.4 Resultaten Focusgroep

De focusgroep bestaat uiteindelijk uit 4 docenten van de pabo Inholland, locatie Haarlem. Zes docenten hebben toegezegd mee te willen doen aan dit onderzoek, maar helaas hebben twee docenten wegens ziekte moeten afzeggen. De discussie vindt plaats in een aparte vergaderruimte. De groep is samengesteld op vrijwillige basis. Er is gezocht naar een spreiding van de vakgebieden, omdat mogelijk vanuit de verschillende vakgebieden er anders aangekeken wordt tegen de dyslexie.

Na de discussie met de focusgroep wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvragen:

10 *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten van de pabo Inholland*

12 *Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten als de docenten van de Pabo Inholland?*

4.4.1 Beantwoording van de onderzoeksvraag:

De uitkomsten van de discussie bij de focusgroep worden meteen gekoppeld aan de onderzoeksvraag en beantwoord.

10 *Wat zijn de wensen en behoeften van de docenten van de pabo Inholland?*

- Uit de discussie blijkt dat de docenten weinig tot geen kennis hebben over dyslexie en nauwelijks mogelijkheden tot hun beschikking hebben om de student met dyslexie te begeleiden:

'Ik weet veel te weinig van dyslexie, eigenlijk veel te weinig om docent te kunnen zijn op de pabo.'

'Bij open dagen ben ik aankomende studenten tegen gekomen die vragen of ze eigenlijk wel kunnen studeren als ze dyslexie hebben, wat doen we eraan en dan vind ik eigenlijk dat ik heel weinig kan aanreiken.'

'Ja, en bij het nakijken, dat is dan ook weer iets anders, ik denk dat veel docenten blijkbaar veel te weinig kennis hebben over dyslexie, hoe herken je het, en wat betekent het voor jouw manier van nakijken, de feedback die je geeft, de signalen die je aan de student geeft, ik bedoel, dat varieert natuurlijk enorm, de een doet er een plakkerijtje op de taalfouten met 'doe het over' en de ander neemt de student bij zich en vraagt 'hm, ik zie wat meer taalfouten, hoe komt dat?' Ze zeggen, geen tijd, of vermoedelijk dyslexie of dyslexie, er komt zoveel bij kijken. Alleen al door dit gesprek moet ik hier meer mee.'

- Er is behoefte aan expertise binnen het docententeam, zoals in het verleden was.

'Ja, ik vind wel, er was een dyslexiedeskundige en daar kon de student een afspraak mee maken en dan konden ze daar naar toe en dan kregen ze adviezen en dat mis ik op dit moment wel.'

- De docenten zijn unaniem als het gaat om het niveau en aanpassingen. Er mag niet getornd worden aan de eisen die gesteld worden aan studenten van de pabo. Dezelfde eisen moeten gelden voor studenten met dyslexie.

'ik neig meer naar, je moet ze toelaten, maar ze moeten vier jaar doorlopen en ze moeten alles en niet gaan morrelen, van nou ja, jij hoeft dat niet halen want jij hebt dyslexie, nee, ze moeten het halen, en we mogen ze best helpen met n groter lettertype of met tijd of eventueel extra begeleiding maar ze moeten de opleiding gewoon helemaal halen.'

- Docenten geven aan dat het voor iedereen duidelijk moet zijn welke studenten dyslectisch zijn, zodat je daar als docent op kan inspelen; twee reacties:

'Ik heb meer behoefte om meer te weten te komen hierover. Ik denk ook dat we dat met die geletterdheid moeten aanpakken, dat we meer aandacht besteden hieraan en dat we meer op een lijn komen te zitten en dat het duidelijk wordt, maar ik denk ook dat we in de SLB meer tijd moeten besteden aan de eisen naar de studenten. Dat als ze zeggen in het tweede of derde jaar, van ja maar ik ben dyslectisch, dat je het daar niet meer over hoeft te hebben, dat het duidelijk is zodat je alle studenten gelijk kan trekken.'

Beantwoording van de onderzoeksvraag:

12 *Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten als de docenten van de Pabo Inholland?*

- Uit de discussie blijkt dat het voor docenten moeilijk is om hulp te bieden, wanneer zij niet op de hoogte zijn van de studenten met dyslexie.

'Ik wou net zeggen he, het is een tweedeling, het is schrijfvaardigheid en leesvaardigheid, nou op de leesvaardigheid is geen zicht, behalve op het tentamen als iemand, als een student voor de 6^e keer komt...'

'en dan is t nog de vraag of de student dyslexie heeft of een slechte leesvaardigheid of heeft die student gewoon niet de capaciteiten.'

- De docenten geven aan handelingsverlegen te zijn en hebben behoefte aan een specialist, waar zij de studenten naar kunnen verwijzen of waar zij zelf hun probleem kunnen voorleggen.

'Er zijn ook tools zodat je in de praktijk dan, uh, ik denk dat dat dan ook een mogelijkheid moet zijn en dat zou dan als we een dyslexiespecialist hebben zou dat ook best op 1 of 2 A4tjes kunnen met handreikingen in de praktijk, ja, de dyslexie te kunnen compenseren. En dan hoeven we niet allemaal weer het wiel uit te vinden, toch?'

'Ik zit nog naar iets anders te kijken want zijn er docenten binnen de opleiding waar je terecht kan met je dyslexie, dus wat we zeggen is ga maar naar je decanen daar regelen ze het voor je, daar moet het dan aangetoond worden.'

'Dat is ook eigenlijk de enige informatie die ik hier op de pabo gekregen heb, ga maar naar de decaan.'

'Er zijn heel veel stoornissen die ook steeds meer plaats vinden op de Hogeschool, je hoeft dat niet allemaal te weten als docent, ik hoef niet van alles de ins en outs te weten. Het zijn natuurlijk studenten die al hun strategieën hebben ontwikkeld. Ik hoef niet alles te weten om de studenten op maat te kunnen begeleiden, maar er moet binnen de opleiding wel iemand in het team zijn die het wel weet. Dat de eerstejaars in ieder geval helder hebben, in mijn klas heb ik dyslexie en die en die en die, dat je dat van elkaar al weet, dat vind ik een heel belangrijke basis, en dat je die groep studenten extra begeleidt, maar dat moet een specialist doen.

'Net als een vertrouwenspersoon heb ik ook iemand nodig voor dyslexie. Ik kan me ook voorstellen dat een pedagoog wat meer beschikbaar is voor een student met ADHD in de klas.

- Er moet een expert op het gebied van dyslexie binnen het docententeam komen, zodat deze een rol kan hebben naar zowel de studenten als de docenten.

4.5 Resultaten interview managers

De managers van Pabo Inholland; Alkmaar en Haarlem/Hoofddorp zijn om praktische redenen apart geïnterviewd. De vorm van het interview is semi-gestructureerd (Harinck, 2010).

4.5.1 Uitkomsten van de interviews

Introductie van het onderwerp: onderzoek naar de studeerbaarheid van de pabo voor de dyslectische student.

- Wat is uw kennis op het gebied van dyslexie?

Beide managers geven aan dat zij weinig kennis hebben over dyslexie en eigenlijk wel meer kennis zouden moeten hebben. Beiden worden niet geconfronteerd met studenten die dyslectisch zijn.

Meestal loopt dit via de fase-coördinator en de administratie.

Manager Alkmaar: *'dit is iets voor de fase-coördinator.'*

Manager Haarlem: *'ik zou hier wel meer zicht op willen hebben'*

- Hoe krijgt u als manager zicht op de studenten met dyslexie op de pabo Inholland?

M. Alkmaar: *'onze SLB'ers weten dat ze doorverwezen worden naar decanaat. Decaan doet onderzoek of het erkend is en dan krijgen zij via decanaat een meldingsformulier. Ik ontvang hiervan een bericht.'*

M. Haarlem: *'ik ben nog maar kort in deze functie en ik heb op dit moment geen zicht op de studenten met dyslexie. Ik weet dat de administratie hier melding van krijgt via het decanaat.'*

- Hoe verhoudt de zorgplicht zich tussen de Hogeschool Inholland en pabo Inholland?

M. Alkmaar: *'Een student met welke handicap dan ook moet in de gelegenheid gesteld worden de opleiding te volgen naar zijn keuze.'*

Beiden zijn op de hoogte dat er sinds december een protocol voor dyslexie is. Dit is voor alle opleidingen van de Hogeschool Inholland.

M. Haarlem: *'Op de pabo is er ook een verantwoordelijkheid naar het beroepenveld. Een student aan de pabo moet wel in de praktijk goed kunnen spellen en zal zich goed moeten voorbereiden in de praktijk.'* Beiden zijn van mening dat voor een andere opleiding de eisen anders kunnen liggen.

- Wat is uw rol als het gaat om studenten met dyslexie, naar de student en het team?

M. Alkmaar: *'als manager moet ik er voor zorgen dat een student met dyslexie een eerlijke kans krijgt. Ik zal dan ook opkomen voor een student, wanneer ik merk dat een student geen eerlijke kans krijgt. Via de fase-coördinator zal ik het aansturen.'*

M. Haarlem: *'ik heb als manager de taak om dit aan te sturen. Ik zou dit teambreed willen doen. Het is belangrijk om dit bespreekbaar te maken tijdens een teamvergadering of studiedag. Ik vind het belangrijk dat wij hier een gezamenlijk standpunt innemen'. 'Ik vind het belangrijk dat een student goed op de hoogte is van de consequenties van zijn dyslexie, wanneer hij gaat starten op de pabo. Er zou eigenlijk een intakegesprek moeten plaatsvinden voordat studenten beginnen aan de studie. Dit geldt voor alle studenten, want ik ben niet voor selectie aan de poort. Een student met dyslexie moet*

dan goed op de hoogte zijn van de eisen die aan het beroep leerkracht worden gesteld, waardoor deze student een overwogen keuze kan maken. De beslissing ligt uiteindelijk bij de student.'

- Wat zijn tot nu toe uw ervaringen met studenten met dyslexie op de pabo Inholland?

Beiden hebben geen idee wie van de studenten dyslectisch is op de pabo. Het contact loopt via het decanaat en zij zijn het aanspreekpunt voor de studenten met dyslexie.

- Wat zijn uw verwachtingen m.b.t. het protocol dyslexie van Hogeschool Inholland?

M. Alkmaar: *'ik zou het eigenlijk nog een keer moeten bestuderen, want ik weet niet wat er precies in staat. Het is in het groot overleg uitgereikt en heel kort besproken. Maar met zeer ernstige dyslectici kunnen wij volgens mij niet zoveel.'*

M. Haarlem: *'ik ken de precieze inhoud niet van het protocol, maar het moet binnen het team wel worden besproken en niet zo uitgereikt worden, want dan gaat het op de hoop van alle informatie.'*

- Op welke manier moet dit protocol worden geïmplementeerd binnen de pabo?

M. Alkmaar: *'nu we het er zo over hebben heb ik wel het gevoel dat we er meer mee zouden kunnen doen en alle docenten op het spoor zetten om hier aandacht aan te besteden. Ik zou daar zelf ook wel meer van willen weten door bijvoorbeeld een studiedag hier aan te wijden.'*

M. Haarlem: *'Zoals ik net gezegd heb, dit moet binnen het team goed aandacht krijgen. Tijdens een studiedag kan dit besproken worden met alle teamleden.'*

- Waar vindt u dat de zorg begint en waar houdt de zorg op m.b.t. studenten met dyslexie?

Beiden vinden dat de zorg begint bij de start van de opleiding. De student moet goed op de hoogte zijn van de eisen die er worden gesteld, maar ook welke ondersteuning er kan worden geboden. De informatievoorziening kan hierbij nog beter en alle docenten moeten hiervan op de hoogte zijn.

M. Alkmaar: *'Voor mij houdt de zorg op, wanneer een student niet opkomt voor zichzelf en geen hulp durft te vragen.'*

M. Haarlem: *'Voor mij houdt de zorg op, wanneer ik merk dat de student misbruik maakt van de situatie en de student geen inzet toont zichzelf gaat verschuilen achter zijn dyslexie.'*

- Docenten geven zowel in de enquête als in de focusgroep aan dat zij te weinig kennis hebben op het gebied van dyslexie, wat vindt u daarvan?

Beide managers zijn van mening dat iedere docent op de pabo kennis moet hebben over dyslexie. Zij moeten weten wat het betekent voor een kind om dyslectisch te zijn en ook wat het betekent voor een student om dyslectisch te zijn.

M. Alkmaar: *'alle docenten, ook de vakdocenten worden vaak ingezet als SLB'er en tutor en moeten kennis hebben van dyslexie en kunnen vertalen wat het voor hun vak betekent in het primair onderwijs maar ook wat het betekent voor studenten met dyslexie. Mogelijk zou er door een expert een lezing of een workshop gegeven kunnen worden.'*

M. Haarlem: *'Ik vind dat alle docenten kennis moeten hebben over dyslexie, waarbij er primair een bewustwording onder de collega's moet plaatsvinden, wat het betekent als iemand dyslectisch is.' 'Tijdens opendagen zal er door collega's een zelfde verhaal moeten worden verteld over het studeren met een functiebeperking op de pabo Inholland.' 'Misschien moet er voor studenten een brochure komen die gericht is op dyslexie, maar ook op dyscalculie, om teleurstelling van startende studenten te voorkomen.'*

'Ik denk dat er een studiedag aan gewijd moet worden om uit te leggen waar onze verplichtingen liggen en ruis hieromtrent te voorkomen.' 'Voor iedere collega moet duidelijk zijn welke ondersteuning wij moeten en kunnen bieden en welke eisen we stellen aan iedere student, dus ook de student met dyslexie.'

'Misschien moeten we studenten met dyslexie hierbij betrekken. Dat zou wel een uitdaging zijn, maar daar moet ik nog wel over nadenken.'

- Kun u vertellen hoe tevreden u bent over de informatie naar en begeleiding van dyslectische studenten

M. Alkmaar: *'tijdens opendagen zit een lokaal vol met aankomende studenten en hun ouders. Ik krijgt wel vragen, maar de setting is niet geschikt om hierop intensief in te gaan. Ik vind dat het decanaat een rol hierin heeft en zal moeten informeren.'*

M. Haarlem: *'Ik krijg regelmatig tijdens een opendag een vraag van een ouder wiens kind dyslectisch is, of hun kind ondanks de dyslexie toch de pabo kan doen.'* *'Ik zeg er zelf altijd bij dat er verschillende gradaties zijn van dyslexie, maar dat ondanks de dyslexie hun zoon of dochter toch goed moet kunnen spellen en moet kunnen voorlezen.'* *'Je hebt tijdens dit soort bijeenkomsten te weinig tijd om hier lang op in te gaan.'*

- Ben je op de hoogte van de informatie naar en de begeleiding van studenten met dyslexie en zo ja, wat weet je er dan van?

Beiden weten dat de informatie bij het decanaat van Hogeschool Inholland op locatie wordt verstrekt, maar zijn niet op de hoogte hoe specifiek deze informatie is voor de pabo Inholland.

M. Alkmaar: *'ik vind dit taak van het decanaat en zij moeten ook de zorg aanbieden.'*

M. Haarlem: *'ik vind dat wij als pabo de informatie moeten geven, omdat de rol van leerkracht basisonderwijs specifieke kwaliteiten vereisen.'*

4.5.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen:

Naar aanleiding van de interviews wordt er antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag:

11. Wat zijn de wensen en behoeften van de managers van de pabo Inholland?

Beide managers vinden het noodzakelijk dat de kennis van henzelf en die van docenten wordt vergroot op het gebied van dyslexie.

Zij geven beiden aan dat alle docenten in staat moeten zijn om ondersteuning te bieden aan de student met dyslexie en dat deze studenten een eerlijke kans moeten krijgen wanneer zij de opleiding bij de pabo Inholland volgen.

De student moet aan alle eisen voldoen die gevraagd wordt voor deze opleiding en dit moet duidelijk worden gecommuniceerd naar de studenten. Waar de manager van Haarlem zelf de sturing wil geven, daar zegt de manager van Alkmaar dat er een taak ligt bij de fase-coördinatoren en de SLB'ers.

Het vergroten van de kennis zal moeten plaatsvinden middels een studiedag of workshop.

De manager van Alkmaar geeft aan dat het decanaat van Hogeschool Inholland op locatie voldoende informatie moet geven aan studenten met dyslexie. De manager van Haarlem vindt dat er meer vanuit de pabo Inholland informatie moet komen op het gebied van studeren met dyslexie door het invoeren van intakegesprekken en een brochure vanuit de pabo Inholland waarin de dyslexie, maar ook dyscalculie wordt besproken.

De informatie tijdens de Open Dagen is zeer algemeen en in deze setting leent het zich niet om op individuele vragen omtrent studeren met een functiebeperking in te gaan. Dit vraag nog om verbetering.

Naar aanleiding van de interviews wordt er antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

12. Wat moet er gebeuren om tegemoet te komen aan de wensen en behoeften van zowel de studenten, de docenten en de managers van de Pabo Inholland?

Het is belangrijk dat er een studiedag wordt georganiseerd waarbij voorlichting wordt gegeven over dyslexie en het protocol met alle docenten wordt besproken. Dit heeft als doel dat docenten allemaal weten wat de plichten zijn en wat ze kunnen verwachten van een student met dyslexie op de pabo Inholland. Wanneer de informatie duidelijk is zal het naar studenten met dyslexie duidelijker zijn welke eisen er gesteld worden aan het beroep leerkracht basisonderwijs.

Het protocol zal moeten worden bijgesteld voor de studenten van de pabo, omdat het beroep leerkracht andere eisen stelt aan de lees- en spellingsvaardigheid van studenten.

Er is behoefte aan expertise op het gebied van dyslexie, zodat de expert binnen de pabo Inholland als vraagbaak kan dienen voor zowel, studenten, docenten als het management.

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

De centrale vraag van dit onderzoek is: *Welk beleid moet er worden uitgezet om de studenten met dyslexie op de pabo Inholland op te leiden tot startbekwame leerkrachten?* In dit hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de vraag, door de conclusies van de documentanalyse en de beantwoording van de deelvragen, voortgekomen uit de enquêtes en de interviews, samen te voegen. Aan de hand van deze conclusie worden er aanbevelingen gegeven voor de pabo Inholland.

5.1 Conclusie met betrekking tot professionele geletterdheid

In het theoretisch kader is al beschreven welke referentiekaders (Meijerink, 2009) er zijn en waar studenten van de pabo Inholland aan moeten voldoen. Deze eisen staan minder duidelijk beschreven voor de studenten in de handleiding professionele geletterdheid en ook tijdens het interview met de focusgroep bleek dat controle hierop nog in de beginfase staat. Dit heeft te maken dat pas sinds vorig jaar professionele geletterdheid is ingevoerd. Het is nog niet duidelijk hoe studenten met dyslexie aan deze eisen kunnen voldoen en of in te schatten is of studenten met dyslexie dit niveau kunnen behalen en welke consequenties hieraan worden verbonden. Vast staat dat er maximaal 40 punten afgetrokken kunnen worden van een werkstuk. Hierin kan een student met dyslexie de ruimte vinden wanneer het werkstuk inhoudelijk van goede kwaliteit is. Het op niveau schriftelijk kunnen functioneren op C1 is voor docenten een belangrijk item, maar voor de studenten leeft dit niet.

Docenten zijn erg bang dat de student fouten maakt in de praktijk met spelling op het digibord. In de literatuur wordt deze angst bevestigd door (Riddick 2003, in (Griffiths, 2012)), maar deze angst is tot op heden niet gegrond, omdat uit onderzoek niet is gebleken dat studenten met dyslexie minder competent zijn dan hun medestudenten die niet dyslectisch zijn. Dit vraagt om verder onderzoek. Dit bleek ook tijdens het focusgroepinterview. De docenten konden niet bewijzen dat een slechte speller ook altijd een student is met dyslexie en omgekeerd, dat een student met dyslexie vaak fouten maakt op het bord. Zowel uit de enquête als uit het interview met de focusgroep geeft het halen van de NEDCAT en het behalen van het niveau van C1 van professionele geletterdheid geen garantie dat een student geen fouten maakt in de spelling.

5.2 Conclusies met betrekking tot brochures van het decanaat

De brochure 'studeren met een functiebeperking' *handleiding voor docenten en studieloopbaanbegeleiders* geeft globale informatie over allerlei aandoeningen. Er staan duidelijke tips voor de docenten. De docenten geven zowel in de enquête als tijdens het interview met de focusgroep aan dat zij hiervan niet op de hoogte zijn. Deze brochures worden voor kennisgeving aangenomen, maar het leeft niet onder het docentenkorps. Tijdens het interview met de focusgroep wordt duidelijk dat het ontbreekt aan kennis over de aandoeningen en in het bijzonder de dyslexie. Het ontbreken van deze kennis heeft weer invloed op het denken en omgaan met dyslexie en vice versa. Onderzoek heeft uitgewezen dat een negatieve houding ten aanzien van dyslexie invloed heeft op de kwaliteit van het onderwijs, waarbij een negatieve benadering naar de studenten van invloed is op de prestaties van de studenten (Hornstra, 2010).

Kennis op het gebied van dyslexie vergroot een positieve houding over dyslexie van de docenten naar de studenten met dyslexie, waardoor het zelfvertrouwen van studenten met dyslexie groter wordt (Griffiths, 2012). In de focusgroep en ook uit het interview van de managers blijkt de noodzaak tot het vergroten van de kennis omtrent dyslexie.

Het 'Protocol Dyslexie' beschrijft duidelijk wie wat kan doen in welke rol. De docenten zijn nog niet op de hoogte van het protocol, maar de managers van de pabo Inholland geven aan dat dit document niet zomaar uitgedeeld moet worden, maar dat het in combinatie met een studiedag geïmplementeerd zou moeten worden. Wel met een kritische blik, rekening houdend met het beroep waar de student voor wordt opgeleid. Leerkracht basisonderwijs vraagt veel vaardigheden t.a.v. lezen en spellen.

5.3 Conclusies aan de hand van de enquêtes en interviews

De studenten geven in de enquête aan dat zij weinig informatie krijgen vanuit de pabo. Dit wordt zowel door de docenten als door de managers beaamd. Door te weinig kennis over dyslexie wordt de student meteen verwezen naar de decaan, waar zij algemene informatie krijgen, maar niet specifiek gericht op de pabo. Deze uitkomst komt ook overeen met de uitslag van de NSE (Nationale Studentenenquête).

Tijdens het focusgroeponderzoek en de interviews met de managers wordt duidelijk dat het praten over dyslexie, een andere kijk geeft op de student met dyslexie op de pabo Inholland. Docenten geven in de focusgroep aan dat zij er genuanceerder over zijn gaan denken. Dit kan de houding van docenten naar de studenten met dyslexie positief veranderen.

De behoeften van de studenten voor de studeerbaarheid bestaan voornamelijk uit:

- het eerder zichtbaar maken van de inhoud van het college door bijvoorbeeld een hand-out een dag van te voren ter inzage geven,
- gebruik mogen maken van compenserende software. Op de Hogeschool Inholland is op locatie Kurzweil aanwezig, maar nog te weinig bekend bij de studenten. In de informatievoorziening naar de studenten vraagt dit meer aandacht.

Waar docenten van mening zijn dat er een lotgenotengroep moet komen, geven studenten aan hier geen behoefte aan te hebben. Tijdens het focusgroep-interview geven docenten aan dat dit mogelijk komt door de naam 'lotgenotengroep'. De benaming van expertgroep doet meer recht aan de student. De manager van Haarlem ziet het als een uitdaging om deze groep als meedenker voor beleid op de pabo t.a.v. dyslexie te betrekken.

Uit de enquête van de docenten, de focusgroep en de interviews met beide managers wordt duidelijk dat de kennis op het gebied van lezen en spellen bij studenten goed moet zijn. Dit geldt ook voor de studenten met dyslexie. Hier kan geen uitzondering op gemaakt worden. De docenten zijn bereid om ondersteuning te bieden aan de studenten, maar de student moet zelf initiatieven tonen. Onderzoek heeft uitgewezen dat de houding van de docenten naar het fenomeen dyslexie van grote invloed is op het functioneren van de student met dyslexie. De angst niet geaccepteerd te worden, maakt dat studenten minder uitkomen voor de problemen waar zij mee te kampen hebben door hun dyslexie (Griffiths, 2012).

Waar de focusgroep en de manager van Alkmaar aangeeft dat er een expert aanwezig moet zijn op locatie, geeft de manager van Haarlem aan dat hier het gevaar aankleeft, dat men afhankelijk is van één persoon. Dit geeft meteen de kwetsbaarheid aan van deze situatie, wanneer de expert vertrekt. Duidelijke richtlijnen voor alle teamleden geeft meer zekerheid dat beleid wordt uitgevoerd.

Allen geven aan dat het decanaat hier een rol in te vervullen heeft.

Er is bij de docenten en bij de managers enorme behoefte om via een studiedag of workshops meer te weten te komen over dyslexie, waardoor op de Open Dagen ook beter voorlichting gegeven kan worden. De algemene voorlichting tijdens een Open Dag is niet het geschikte moment om in te gaan op specifieke vragen van personen. Ideeën om dit te ondervangen zijn een intakegesprek voor de start van de opleiding of nog een brochure uitgegeven door de pabo Inholland met uitleg over de eisen die gesteld worden aan een startbekwame leerkracht en welke hulp er geboden kan worden binnen de pabo Inholland.

5.4 Slotconclusie

De kennis over dyslexie is op dit moment onder de docenten van de pabo Inholland te gering, waardoor zij minder genuanceerd denken over studenten met dyslexie. Tevens is ook de informatie naar de studenten met dyslexie over ondersteuning en beleid onvoldoende en worden studenten meteen naar het decanaat gestuurd.

Dit maakt dat studenten minder vaak een docent op de hoogte stellen van hun dyslexie en gaan zij alleen naar het decanaat voor het tonen van hun dyslexieverklaring en de mogelijkheid om langere toetstijd te krijgen en een vergroot tentamen op A3 formaat.

5.5 Aanbevelingen

Na het bestuderen van de literatuur, de documenten en het verwerken van de enquêtes en interviews kunnen de volgend aanbevelingen worden gedaan:

- I. Het beleid op de pabo Inholland op het gebied van dyslexie moet meer vorm krijgen. Dit beleid dient tot stand te komen via de 'bottum-up'constructie. Dit betekent dat het hele team hierbij betrokken moet zijn en een bijdrage kan leveren aan het beleid. Hierdoor krijgt een beleid draagkracht van het hele team. Deze draagkracht moet worden gevoed met kennis. Dit is het fundament. Vanuit dit fundament kan er een gezamenlijke visie tot stand komen. Roelfsema (2009) onderschrijft dat kennis van de dyslexie met de actuele inzichten op dit gebied de pijlers vormen van het fundament. Zij benadrukt dat beleid alleen vorm kan krijgen wanneer het hele team hierbij betrokken is, waarbij je team kan lezen als 'Together Everyone Achieve More'. Dit kan worden opgevat als met elkaar bereik je meer (Roelfsema, 2009). Het komen tot een gezamenlijke visie voor de pabo Inholland is een actief proces, waarbij het voor iedereen duidelijk is waar het team in de toekomst naar toe wil. Uitgangspunt kan het 'Protocol Dyslexie' zijn, wat door de Hogeschool Inholland is opgesteld. Deze kan voor de pabo Inholland worden aangepast, waardoor er rekening gehouden wordt met de eisen die gesteld worden aan een startbekwame leerkracht. Het organiseren van een studiedag kan een heel goede start zijn tot het komen van beleid op dit gebied.
- II. De informatieverstrekking voor studenten met dyslexie moet worden verbeterd. Deze informatie leent zich niet goed in een algemene voorlichting tijdens een Open Dag, maar er kan wel ruimte ingelast worden tijdens de Open Dagen voor dit soort vragen. Wanneer het voor elk teamlid duidelijk is welke eisen er gesteld worden aan een studie op de pabo Inholland en welke ondersteuning er geboden kan worden, dan kan elke docent die aanwezig is op de Open Dag deze informatie geven aan de potentiële student van de pabo Inholland.
- III. Er zal begeleiding moeten plaatsvinden voor de studenten met dyslexie door docenten op de pabo Inholland. Deze begeleiding zal moeten bestaan uit het aanreiken van strategieën en oplossingsgerichte aanpakken, gericht op het verminderen van de belemmeringen van studenten met dyslexie. Het communiceren over de ondersteuningsbehoeften is hierbij van groot belang (Steenbeek-Planting, 2011).
- IV. De houding van docenten naar studenten met dyslexie moet positiever zijn. In de literatuur wordt nog eens nadrukkelijk beschreven dat een positieve houding naar de studenten enorm belangrijk is voor de eigenwaarde van de student (Geudens, 2011). Het blijft wel belangrijk om hoge verwachtingen uit te spreken naar de student en dat er voor deze student eerder sprake moet zijn van 'afzien' dan van 'ontzien' om het mattheuseffect te voorkomen (Broeck, 2011).
Hornstra (2010) benadrukt ook nog eens dat het effect van de verwachtingen van docenten een grotere invloed heeft op kwetsbare groepen, dan de normale populatie; '*students with dyslexia may also be susceptible to group stigmatization as a result of the label "dyslexia"; that is, the label "dyslexia" may lead to overly or mistakenly low teacher expectations for such students*' (Hornstra, 2010).

V. Het inzetten van compenserende software.

Voor de studenten met dyslexie op de pabo Inholland is Kurzweil aanwezig en dit kan voor de student nuttig zijn om de te bestuderen stof te laten voorlezen. Momenteel is er veel betaalbare software op de markt voor studenten en een voorlichting op dit gebied voor de studenten is nuttig, zodat studenten in de gelegenheid worden gesteld om kennis te maken met deze programma's. Te denken valt aan tekst naar spraaksoftware, omdat studenten met dyslexie hun zwakke leestechiek en met name het leestempo op deze manier kunnen compenseren. Tekst naar spraaksoftware kan ook ingevoerd worden om eigen schrijfproducten na te lezen en te corrigeren. Uit onderzoek is gebleken dat mensen die hier gebruik van maken hun werk vaker corrigeren (Steenbeek-Planting, 2011). Voor de docenten die de studenten begeleiden is het prettig om te weten wat er zoal op de markt is.

VI. Inzetten van experts

Deze experts kunnen studenten zijn van de pabo. Zij zijn ervaringsdeskundigen. Het kunnen eventueel docenten zijn van de pabo Inholland, die kennis hebben op het gebied van dyslexie en compenserende software. Mogelijkheid is ook om tijdens studiedagen een externe expert in te zetten, waarbij een demonstratie gegeven kan worden over Kurzweil, maar ook over de meest nieuwe voorzieningen zoals de APPWriter NL (Lexima, 2012). De firma Lexima levert deze consultants en voor Noord-Holland is dit een oud collega van de pabo Inholland locatie Haarlem.

Hoofdstuk 6: Kritische reflectie

In dit laatste hoofdstuk wordt kritisch teruggeblikt op de uitvoering van het onderzoek, de resultaten en de mogelijkheden voor verder onderzoek, naar aanleiding van de uitkomsten die het huidige onderzoek heeft opgeleverd.

Het onderzoek is een kleinschalig kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Door de kleinschaligheid worden conclusies getrokken die minder betrouwbaar zijn. Men kan verwachten dat er op de pabo Inholland meer dan 24 studenten zijn die dyslexie hebben. Van de 72 docenten hebben 33 hun mening gegeven en dat is minder dan 50%.

De enquêtes zijn van te voren getest, maar de keuzemogelijkheden waren achteraf voor de respondenten soms te weinig en voor een aantal was een meer uitgebreide uitleg wenselijk geweest. Voor de leesbaarheid zal de reflectie worden belicht vanuit de verschillende stakeholders.

6.1 Studenten

Alle studenten hebben een brief gekregen met de vraag of ze wilden meedoen aan het onderzoek. De nadruk in deze brief lag op de student met dyslexie. Mogelijk hebben de studenten met een vermoeden van dyslexie zich onvoldoende aangesproken gevoeld. Deze conclusie trek ik, omdat alle respondenten een dyslexieverklaring hadden. In de literatuur wordt aangegeven dat juist in het Hoge Beroepsonderwijs studenten met vermoeden van dyslexie problemen ondervinden (Hofmeester, 2003) (Kleijnen, 2006). Deze groep heb ik niet bereikt tijdens mijn onderzoek. Dit vraagt nog om verder onderzoek hiernaar.

6.2. Docenten

Van de 72 docenten heeft maar 45% de enquête ingevuld. Dit percentage had ik mogelijk kunnen vergroten door twee weken later, na het versturen van de enquête, nog een reminder te sturen. Van verschillende docenten heb ik achteraf gehoord dat ze het waren vergeten en eigenlijk wel hadden willen invullen.

De focusgroep die bestond uit docenten van de pabo Inholland was uiteindelijk erg klein. Van de 6 docenten die wilde meewerken hebben er uiteindelijk 4 docenten zitting genomen in de focusgroep. In de handleiding van de focusgroep-methode stond het advies om meerdere mensen te vragen, omdat er altijd mensen afvallen (CBO, 2012). Dit heb ik niet gedaan en achteraf blijkt dit advies gegrond te zijn. Dit neemt niet weg dat de vier docenten een goede dwarsdoorsnede waren van het docentenkorps. Er waren twee pedagogen, een taaldocent en een docent schrijven.

6.3 Managers

Ik ben vergeten te vragen tijdens de interviews of zij de enquête hebben ingevuld. Zij hebben namelijk wel een uitnodiging gekregen voor deze enquête. De managers benadrukten beiden dat het werkveld ook een belangrijke rol speelt in het geheel.

Voor de haalbaarheid van dit onderzoek is het werkveld niet meegenomen, maar dit verdient echter wel de nodige aandacht.

Tijdens het interview met de managers werd de rol van het decanaat van de Hogeschool Inholland nog benadrukt. Wanneer er verder onderzoek gedaan wordt, is het belangrijk dat ook zij worden betrokken in het geheel.

In de interviews is ook dyscalculie genoemd. Dit is in het onderzoek niet meegenomen, maar dyscalculie samen met dyslexie komt in 20 – 25% van de gevallen voor. Het samengaan van spellingstoornissen en dyscalculie is ongeveer 50% (Desoete, 2011). Dit maakt het zeer aannemelijk om dit in een volgend onderzoek mee te nemen.

6.4 Werkveld

Voor verder uitzetten van het beleid op de pabo Inholland m.b.t. studenten met dyslexie is het van groot belang dat het werkveld hierbij wordt betrokken. Zij spelen een grote rol tijdens de stages van de studenten. De praktijkopleiders van schoolbesturen die in nauw contact staan met de pabo kunnen hierin een rol spelen. Het is erg belangrijk dat op korte termijn overleg moet plaatsvinden met deze groep van stakeholders over het begeleiden van studenten met dyslexie. Onderzoek wijst uit dat de houding van de begeleidende leerkracht van invloed is op de prestaties van de student (Griffiths, 2012).

6.5 Nabeschuwing

Dit onderzoek is voor mijn eigen beeldvorming heel belangrijk. Ik ben mij bewust dat ik de student niet help door hem of haar zielig te vinden, maar doe hier de student juist mee tekort.

De student met dyslexie op de pabo Inholland moet er van doordrongen raken dat het vak leerkracht een mooi beroep is en dat je het niet cadeau krijgt, zeker als je dyslectisch bent.

Maar het vraagt ook een inspanning van ons, als docententeam. Wanneer wij als team een heldere visie hebben over het begeleiden van studenten met dyslexie en de eisen die wij stellen aan toekomstige leerkrachten, kan er van daaruit met openheid naar de student met dyslexie worden gekeken. Mogelijk gaat dan ook deze student ruimte voelen om zijn dyslexie met de belemmeringen kenbaar te maken. De student ervaart dan een omgeving die respectvol en gelijkwaardig is.

Dit moet duidelijk zijn bij aanmelding van de pabo Inholland en tijdens de gehele studie.

Bibliografie

- Dyslexie in het hogeronderwijs. (2009). *wegwijzer voor studentendecanen en studentbegeleiders*. Utrecht, Nederland: Handicap studie + Expertise Centrum.
- Blomert, L. (2006). *Onderzoek en Verantwoording Protocollen Dyslexie 2006*. Maastricht: Faculteit Psychologie Universiteit Maastricht.
- Blomert, L. (2006, december 1). *Protocol Dyslexie Diagnostiek en Behandeling*. Opgeroepen op februari 23, 2012, van College voor Zorgverzekeringen: <http://www.cz.nl/%7B6880e5df-54c1-42cd-82fe-1a745f74d146%7D>
- Bonset, H. e. (2009). *SLO Talige startcompetenties Hoger Onderwijs*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling.
- Braams, T. (2002). *Dyslexie een complex taalprobleem*. Amsterdam: Boom.
- Braams, T. (2012). Misbruik van dyslexieverklaringen? *Tijdschrift voor Remedial Teachers*, 22-24.
- Broeck, v. d. (2011). Rijmt dyslexie op empirie of theorie? Nieuwe inzichten over diagnose en achtergronden. In A. B. Geudens, *Jongvolwassenen met dyslexie Diagnostiek en begeleiding in wetenschap en praktijk* (pp. 59-79). Leuven/ Den Haag: Acco.
- Burns, E. B. (2011). Narrative construction of professional teacher identity of teachers with dyslexia. *Teaching and Teacher Education*, 952-960.
- CBO, K. v. (2012). *Handleiding focusgroep onderzoek*. Opgeroepen op januari 21, 2013, van KwaliteitsAcademie Nederland: <http://www.cbo.nl/thema/Patientgerichtheid/Producten-en-publicaties/>
- Desoete, A. (2011). Hoeg rekenen adolescenten en volwassenen met dyslexie? In A. e. Geudens, *Jongvolwassenen met dyslexie diagnostiek en begeleiding in wetenschap en praktijk* (pp. 203-223). Leuven/ Den Haag: Acco.
- Fontys. (2010). *niveaus van zorg*. Opgeroepen op april 11, 2012, van Fontys/taalplein: www.fontys.nl/taalplein
- Geudens, A. D. (2011). Deuren openen voor jongvolwassenen met dyslexie. In A. B. Geudens, *Jongvolwassenen met dyslexie* (pp. 13-40). Leuven/Den Haag: ACCO.
- Griffiths, S. (2012). 'Being dyslexic doesn't make me less of a teacher'. School placement experiences of student teachers with dyslexia: strengths, challenges and a model for support. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 54-65.
- Habets, M. D. (2012). *Protocol Dyslexie*. Hogeschool Inholland.
- Habets, M. M. (2009, december). Studeren met een functiebeperking, *Handleiding voor docenten en studieloopbaanbegeleiders*. Amsterdam, Noord-Holland: Hogeschool Inholland.

- Handicap+studie Expertise Centrum. (2005, september). *Optimaal studeren met een aanpassing op maat*. Opgeroepen op maart 12, 2012, van Handicap + studie: www.handicap-studie.nl
- Handicap+studie. (sd). *Themabrochures: dyslexiereader versie 2009*. Opgeroepen op oktober 23, 2012, van handicap + studie expertise centrum: www.handicap-studie.nl
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Hofmeester, N. (2003). *studeren met dyslexie*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Hogeschool Inholland. (2012, september). *document professionele geletterdheid*. Opgeroepen op september 28, 2012, van Leernetwerkeducatie: www.leernetwerkeducatie.nl
- Hornstra, L. D. (2010). Teacher Attitudes Toward Dyslexia: Effects on Teacher Expectations and the Academic Achievement of Student With Dyslexie. *Journal of learning Disabilities*, 515-529.
- Hudson, F., & Lane, H. &. (2005). Reading Fluency Assessment and Instruction: what, why en how. *The Reading Teacher*, 14.
- Humphrey, N. &. (2002). Personal constructs and attribution for academic succes and failure in dyslexia. *British Journal of Special Education*, 8.
- Kleijnen, R. &. (2006). *Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Korzilius, H. (2008). *De kern van survey-onderzoek*. Assen: Van Gorcum.
- Lexima. (2012). *producten Lexima*. Opgeroepen op Februari 2, 2012, van Lexiam/algemeen/producten: www.lexima.nl
- Mattheeuws, A. (1997). Leren leven met groepen. In A. Mattheeuws, *Leren leven met groepen* (pp. 101-147). Alphen a/d Rijn: Samson.
- McNulty, M. (2003). Dyslexia and the Life Course. *Journal of learning Disabilities*, volume 36, number 4, pages 363 - 381.
- Meijerink, H. L. (2009). *Referentiekader taal en rekenen*. Zutphen: Neerlandsvlak.
- Minke, C. G. (2011). *Beleidsevaluatie dyslexiezorg*. Amstelveen: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Nederlandse Taalunie. (2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: Leren, Onderwijzen, Beoordelen*. Enschede: SLO.
- Nieuwenbroek, A. (1993). *Ingesprek met ouders*. 's-Hertogenbosch: KPC.
- Onderwijscoöperatie. (2011, oktober). *bekwaamheid/lerarencompetenties*. Opgeroepen op maart 17, 2012, van Onderwijscoöperatie: www.onderwijscoöperatie.nl

- Paus, H. R. (2006). *Dertien doelen in een Dozijn. Een referentiekader voor taalcompetenties in Nederland en Vlaanderen*. Opgeroepen op april 29, 2012, van taalunieversum.org: <http://taalunieversum.org/onderwijs/publicaties/taalcompetenties/dertiendoelen.pdf>
- Riddick. (1998). Researching the social and emotional consequences of dyslexia. *Living with dyslexia*, 32-50.
- Roelfsema, J. (2009). *Beleidshuis: als team bouwen aan beleid*. Opgeroepen op maart 30, 2012, van Blackboard: Leerproblemen en beleid: sharenet.windesheim.nl
- Ruijsenaars, W. e. (2011). Dyslexie na de basisschoolleeftijd: meer dan alleen cognitieve beperkingen. In A. Geuders, *Jongvolwassenen met dyslexie* (pp. 185-202). Leuven/Den Haag: ACCO.
- SDN. (2008). Brochure Dyslexie. *Diagnose en behandeling van dyslexie*. Stichting Dyslexie Nederland.
- Singer, E. (2005). The Strategies Adopted by Dutch Children with Dyslexia to maintain their self-esteem when teased at school. *Journal of Learning Disabilities*, volume 38, number 5, pages 411-423.
- Smits, A. &. (2009). *Dyslectische kinderen leren lezen*. Amsterdam: Boom.
- Smits, A. (2009, september). *Retentietraining, als spelling niet lukt, toch spelling leren*. Opgeroepen op juni 7, 2011, van Blackboard, Voortgezet lezen en spellen: sharenet.windesheim.nl
- Smits, A. e. (2012, april 2). *Maatregelen, compensaties en dispensaties bij dyslexie*. Opgeroepen op april 10, 2012, van OSO Hogeschool Windesheim: sharenet.windesheim.nl
- Steenbeek-Planting, E. e. (2011). Begeleiding van jongvolwassenen met dyslexie in studie en beroepspraktijk. In A. e. Geudens, *Jongvolwassenen met dyslexie* (pp. 148-167). Leuven/Den-Haag: Acco.
- Steenkamp, F. (2012). *Gebruikerstoets "studeren met een handicap 2011"*. Leiden: Centrum Hogeronderwijs Informatie.
- Stichting Dyslexie Nederland. (2008). Brochure Dyslexie. *Diagnose en Behandeling van Dyslexie*. Bilthoven: Stichting Dyslexie nederlands.
- Struiksma, C. (2005). *Organisatorisch continuüm voor de zorgroutes van leerlingen met leesproblemen en dyslexie*. 's-Hertogenbosch: Masterplan Dyslexie.
- Taalpilots. (2009, 08 15). *Tips voor betere spellingresultaten*. Opgeroepen op mei 2, 2011, van www.taalpilots.nl: www.taalpilots.nl
- Vellutino, F., Fletcher, J., Snowling, M., & Scanlon, D. (2004). Specific reading disability (dyslexia), what have we learned in the past four decades? *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2-40.
- Verhoeven, N. (2007). *Wat is onderzoek?* Amsteden: Boom onderwijs.

- Walczyk, J. &-R. (2007). How important is reading skill fluency for comprehension. *The Reading Teacher*, 9.
- Watzlawick, P. B. (1999). Het kader van onderzoek. In Watzlawick, *De Pragmatische aspecten van de menselijke communicatie* (pp. 15-38 en 039-56). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Zijlstra, H. (2012). *Vragen van het lid Jadnanansing (PvdA) over de taalvaardigheid van hbo-studenten*. Den-Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Bijlage 1. NSE 2012 studeren met een handicap bij Inholland

			Inholland
N	2010		8734
	2011		8040
	2012		7415
Handicap	Ja	%	9%
	Nee	%	72%
De voorlichting en informatievoorziening over studeren met een handicap of beperking bij je opleiding	2010		3,0
	2011		2,9
	2012		2,9
De opvang die je opleiding aan studenten met jouw handicap bij de start van hun studie biedt	2010		3,0
	2011		2,9
	2012		2,9
De beschikbare hulpmiddelen en faciliteiten, voor zover je die nodig hebt	2010		3,1
	2011		3,1
	2012		3,1
De geschiktheid van de gebouwen van je opleiding of instelling voor mensen met jouw handicap	2010		3,5
	2011		3,3
	2012		3,4
De aanpassingen in het onderwijs die je opleiding biedt	2010		3,1
	2011		2,9
	2012		3,0
De mate waarin de docenten en overige medewerkers begrip voor jou hebben	2010		3,3
	2011		3,2
	2012		3,1
De mate waarin de docenten en overige medewerkers voldoende kennis van zaken hebben	2010		3,0
	2011		2,9
	2012		2,9
De mate waarin medestudenten begrip voor jou hebben	2010		3,7
	2011		3,6
	2012		3,7
De speciale begeleiding die je tijdens je studie krijgt	2010		2,8
	2011		2,6
	2012		2,7

Bijlage 2. Uitnodigingsbrief naar studenten pabo Inholland

Haarlem, 27 september 2012.

Beste student,

In het kader van mijn afstuderen Master SEN: uitstroomrichting taalspecialist/dyslexie zou ik graag een beroep willen doen op alle studenten met dyslexie of een vermoeden hebben van dyslexie, die studeren op de Pabo Alkmaar, Haarlem of Hoofddorp.

Ik wil in november jullie een enquête toesturen met een vragenlijst over de wensen en behoeften van studenten met dyslexie. De enquête zal digitaal zijn en niet veel tijd in beslag nemen.

Dit onderzoek moet leiden tot het komen van een gezamenlijk gedragen visie en het uitzetten van beleid m.b.t. de begeleiding van studenten met dyslexie op de pabo Haarlem en Alkmaar.

Ik stel jullie mening bijzonder op prijs en ik hoop dat jullie willen meewerken aan mijn onderzoek.

Mijn verzoek is om mij via deze mail te antwoorden, wanneer je toestemming geeft voor de enquête.

Een ja of OK is voldoende.

Alvast heel erg bedankt!

Vriendelijke groet,

Hella Poldervaart
Docent Logopedie
Locatie Haarlem

Bijlage 3. Enquête voor studenten

Deze enquête is gemaakt in het kader van de studie Master SEN (Special Educational Needs) om de wensen en behoeften van studenten met dyslexie in kaart te brengen.

Enquêtevragen studenten:

Welkom bij de vragenlijst. Vul hieronder je studentnummer in.

1. Ben je dyslectisch

NEE 0 (ga door naar vraag 30)

Ik heb een vermoeden, maar geen dyslexieverklaring 0 (ga door naar vraag 4)

Ja, ik heb een dyslexieverklaring 0

Sinds wanneer heb je een dyslexieverklaring?

sinds.....

2. Heb je een dyslexiepas/kaart?

NEE 0

JA 0

(zo ja maak je hier ook gebruik van?) 0 Ja 0 soms 0 nee

3. Heb je bij de start van de opleiding voorlichting gehad over de studie in combinatie met dyslexie?

NEE 0 (ga verder naar vraag 6)

JA 0

4. Zo ja, heb je voorlichting gehad op het gebied van ondersteuning voor je dyslexie?

NEE 0

JA 0

5. Heb je contact gehad met het decanaat i.v.m. dyslexie?

NEE 0

JA 0

6. Zijn docenten op de hoogte van jouw dyslexie?

Geen van de docenten 0

Een aantal docenten 0

SLB'er 0 ja 0 nee

Vakdocent 0 ja 0 nee

Contactdocent/instituutsopleider 0 ja 0 nee

Overige docenten 0 ja 0 nee

Alle docenten 0

7. Zijn er docenten van de opleiding bij wie je terecht kan als je hinder ondervindt tijdens je studie door je dyslexie?

NEE 0

JA 0 bij

8. Is er een plan van aanpak opgesteld door iemand van de pabo of door een decaan?

NEE 0 (ga verder naar vraag 13)

JA 0

Dit bestaat uit de volgende maatregelen.....

9. Heb je zelf aan kunnen geven wat je nodig hebt als ondersteuning?

NEE 0

JA 0

10. Is er iemand met wie je het plan van aanpak regelmatig doorspreekt?

NEE 0

JA 0

11. Kan je binnen de opleiding gebruik maken van hulpmiddelen i.v.m. je dyslexie?

NEE 0

JA 0

(zo ja waar bestaan deze hulpmiddelen uit?)

12. Heb je binnen de opleiding vrijstellingen gekregen van bepaalde opdrachten of toetsen gekregen?

NEE 0

JA 0

namelijk:

13. Krijg je buiten de colleges extra begeleiding vanwege je dyslexie van docenten?

NEE 0 (ga verder naar vraag 17)

JA 0

(deze begeleiding bestaat uit:

14. Sluit de extra begeleiding aan bij wat je nodig hebt voor de opleiding?

NEE 0

JA 0

omdat

15. Het decanaat biedt trainingen aan voor studenten met een functiebeperking. Voor dyslexie moet je hiervoor naar Diemen. Ben je van plan hier gebruik van te maken?

NEE 0

Want

JA 0 (ga verder naar vraag 19)

Omdat

16. Zou je wel van de training gebruik maken wanneer het aangeboden wordt op jouw locatie?

NEE 0

Want

JA 0

Omdat.....

17. Heb je het gevoel dat je medewerking krijgt van docenten als je aanloopt tegen problemen vanwege je dyslexie?

01	02	03	04	05
NEE	SOMS	REGELMATIG	VAAK	WEET NIET

18.De docenten hebben begrip voor mijn dyslexie.

1	2	3	4			
ONEENS		0	0	0	0	EENS

19.De docenten bieden ondersteuning bij mijn studie i.v.m. mijn dyslexie.

1	2	3	4			
ONEENS		0	0	0	0	EENS

20.Hoe zinvol vind je de volgende mogelijkheden:

	Helemaal niet					heel erg
	1	2	3	4		
a	COMPENSERENDE SOFTWARE				0	0
b	HANDOUT EEN DAG VAN TE VOREN	0	0	0	0	0
c	APARTE RUIMTE TIJDENS TOETSEN	0	0	0	0	0
d	GROTERE LETTER OP A4 (TOETSEN)	0	0	0	0	0
e	LOTGENOTENGROEP	0	0	0	0	0
f	ANDERS NL:.....	0	0	0	0	0

21.Hoe beoordeel je de faciliteiten en ondersteuning van de opleiding?

Geef een cijfer tussen 1 en 10 ,waarbij 1 zeer onvoldoende is en 10 zeer goed

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

22.Zou je zelf nog meer willen weten of doen om beter om te gaan met je dyslexie?

NEE 0
JA 0 (namelijk.....)

23.Welke oplossingen heb je zelf bedacht om belemmeringen vanwege je dyslexie te verminderen:

.....

Wat is je opleidingsplaats

0 Alkmaar 0 Haarlem 0 Hoordorp

Wat is je vooropleiding? (meerdere antwoorden zijn mogelijk)

0 MBO 0 HAVO 0 VWO 0 21+ regeling

Welk jaar ben je gestart met je studie?

0 2012/2013 0 2011/2012 0 2010/2011 0 2009/2010 0 eerder dan 2009

Welke studievorm

0 Voltijd 0 Deeltijd 0 Verkorte Deeltijd

Dank je wel voor het invullen van deze vragenlijst. Wanneer je nog opmerkingen of aanvullingen hebt kan je deze hieronder vermelden.

.....

Bijlage 4. Enquête voor docenten

In het kader van mijn afstuderen Master SEN: uitstroomrichting taalspecialist/dyslexie zou ik graag een beroep willen doen op alle docenten van de Pabo Alkmaar, Haarlem en Hoofddorp.

Dit onderzoek moet leiden tot het komen van een gezamenlijk gedragen visie en het uitzetten van beleid m.b.t. de begeleiding van studenten met dyslexie op de pabo Haarlem en Alkmaar.

Enquête onder docenten over dyslexie

1. Mijn hoofdlocatie is:

Alkmaar 0 Haarlem 0 Hoofddorp 0

2. Het vakgebied waarin ik lesgeef is:

Peda 0 Taal 0 Rekenen 0 Kunst 0 WO 0 Levo 0 anders 0

3.

Studenten met ernstige dyslexie horen niet thuis op de pabo	1	2	3	4	5	6	Ik zie het als een verrijking wanneer leerkrachten met dyslexie in het basisonderwijs werken.
	0	0	0	0	0	0	

4. Ik ben van mening dat studenten met dyslexie als rolmodel kunnen fungeren binnen het basisonderwijs voor de kinderen die dyslexie hebben.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

5. Het halen van de taaltoets (NEDCAT) en professionele geletterdheid geven voldoende basis m.b.t. de taalvaardigheid van de student met dyslexie.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

6. Binnen het docententeam moet er een gedragen visie aanwezig zijn op het gebied van dyslexie.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

7. Is er een gedragen visie m.b.t. de omgang met studenten met dyslexie?

NEE 0

JA 0

8. Het is in het belang van de student dat er duidelijke afspraken in het dyslexiebeleid staan tussen het werkveld en de Pabo

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

- 9.

Ik vind dat een werkstuk van een student met dyslexie beoordeeld moet kunnen worden op inhoud en niet op grammatica en schrijfstijl.	1	2	3	4	5	6	Ik vind dat alle studenten moeten voldoen aan de eisen die worden gesteld op het gebied van spelling, grammatica, interpunctie en schrijfstijl. Dit geldt ook voor de student met dyslexie.
	0	0	0	0	0	0	

10. Ik ben bereid om bij mijn toetsing rekening te houden met dyslectische studenten door behalve MC-vragen ook open vragen in te bouwen en mondeling te toetsen.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

11. Ik ben bekend met de inhoud van het "Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs" (Kleijnen, 2006).

JA 0

ENIGSZINS 0 (ga verder naar vraag 13)

NEE 0 (ga verder naar vraag 13)

12. Mijn lessen voldoen aan de voorwaarden, zoals beschreven in het Protocol

	1	2	3	4	
ONEENS		0	0	0	0 EENS

13. Een dyslexiekaart (pas)¹ is goed voor de dyslectische student op de Pabo

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

14. Er moet scholing komen voor docenten over dyslexie en hoe te handelen als docent.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

15. Ik ben bekend met de uitgave van “studeren met een functiebeperking” (inholland, 2009).

	1	2	3	4	
	0	0	0	0	
HELEMAAL NIET					HEEL GOED

16. Er moet een protocol “dyslexie” van Inholland op de pabo aanwezig zijn.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

17. Studenten krijgen tijdens de open dagen voorlichting over studeren met dyslexie op de pabo.

	1	2	3	4	
ONEENS	0	0	0	0	EENS

18. Hoe zinvol vind je de volgende mogelijkheden voor studenten met dyslexie?

Helemaal niet				heel erg
1	2	3	4	

¹ Een dyslexiekaart of -pas wordt veel in het voortgezet onderwijs gebruikt. Hierop staan de ondersteuningsbehoeften van de leerling. Via de dyslexiekaart heeft iedere docent hier direct zicht op.

a COMPENSERENDE SOFTWARE	0	0	0	0
b HANDOUTS EEN DAG VAN TE VOREN	0	0	0	0
c APARTE RUIMTE TIJDENS TOETSEN	0	0	0	0
d GROTERE LETTER OP A4 (TOETSEN)	0	0	0	0
e LOTGENOTENGROEP	0	0	0	0
f ANDERS NL:.....	0	0	0	0

19. Dank je wel voor het invullen van deze vragenlijst. Wanneer je opmerkingen of aanvullingen hebt, kan je deze hieronder vermelden.

.....

Bijlage 5. Vragen behorende bij focusgroepinterview

- A Opening
Uitleggen wat de bedoeling is van deze groep. Kunnen verschillen van mening hebben en jullie hoeven niet tot overeenstemming te komen
- B Introductievraag:
Welke ervaringen heb je met dyslectici
- C Transitievraag:
 - *Welke ervaringen heb je met studenten met dyslexie*
- D Sleutelvragen:
1. Introductie uitslagen enquête van de docenten
 - *Graag een reactie op de uitkomst, wat betekent deze uitkomst voor jou persoonlijk*
 - *Wat maakt dat je twijfelt of de student geschikt is voor het onderwijs?*
 - *Hoe komt het dat het behalen van de toets taal (NEDCAT) en de toets professionele geletterdheid ook geen vertrouwen geeft in de student met dyslexie?*
 - *Welke rol zie jij voor jezelf als docent in contact met de student met dyslexie*
 2. Eigen wensen en behoeften om meer vertrouwen te krijgen en de kwaliteit te borgen
 - *Wat voor mogelijkheden voor oplossingen kan je bedenken*
 - *wat zijn de belemmeringen die je kan tegenkomen*
 3. De beleving van de studenten met dyslexie
 - *Studenten geven aan dat veel van hen niet terecht kunnen bij de docent, hoe zou dit komen?*
 - *Zij ervaren weinig begrip. Kan en wil je dit verbeteren en hoe zou je dat aanpakken?*
 - *Intakegesprekken voor studenten met dyslexie, wanneer wordt zo'n gesprek gevoerd en wie zou dat moeten doen*
 4. Ideeën over wat er moet gebeuren binnen de pabo Inholland op het gebied van dyslexie
 - *Welke afspraken kunnen zinvol zijn met het werkveld*
 - *Wat voor suggesties kunnen jullie bedenken*
- E Afrondende vraag: Na samenvatting van de discussie
- *Hebben jullie nog iets gemist dat besproken moet worden.*
 - *Willen jullie nog iets aanvullen op hetgeen hiervoor is gezegd?*

Bijlage 6. Vragen interview van managers

Het interview bevat het volgende schema:

Introductie van het onderwerp: onderzoek naar de studeerbaarheid van de pabo voor de dyslectische student.

- Wat is jouw kennis op het gebied van dyslexie?
 - Wie informeert jou hierover?
 - Hoe verloopt de informatie?
- Kan je me vertellen hoe je als manager zicht krijgt op de studenten met dyslexie op de pabo Inholland?
 - En wat doe je met deze informatie?
 - Kan jij mij vertellen hoe de zorgplicht zich verhoudt tussen hogeschool en pabo?
- Vind je dat studenten met dyslexie op de pabo mogen zijn?
- Welke rol heb je, als het gaat om studenten met dyslexie, naar de student en het team?
- Welke rol zou je willen hebben?
- Wat zijn tot nu toe jouw ervaringen met studenten met dyslexie op de pabo Inholland?
 - Is er in Alkmaar een aanspreekpunt voor de studenten?
 - Kan je mij vertellen hoe de informatie naar de studenten loopt?
- Wat zijn je verwachtingen m.b.t. het protocol dyslexie van Hogeschool Inholland?
 - Op welke manier moet dit protocol worden geïmplementeerd binnen de pabo?
 - Waar vind je dat de zorg begint en waar houdt de zorg op m.b.t. studenten met dyslexie?
- Docenten geven zowel in de enquête als in de focusgroep aan dat zij te weinig kennis hebben op het gebied van dyslexie, wat vind je daarvan?
 - Moet er iets gebeuren op dat terrein en wat zou er moeten gebeuren?
 - Hoever gaat volgens jullie de bereidheid van de pabo m.b.t. ondersteuning van studenten?
 - Welke rol heb jij daar in te vervullen?
- Kun je mij vertellen hoe tevreden je bent over de informatie naar en begeleiding van dyslectische studenten
- Ben je op de hoogte van de informatie naar en de begeleiding van studenten met dyslexie en zo ja, wat weet je er dan van?
 - Wat moet er gebeuren volgens jou?
 - Wat zou je nog willen veranderen in de informatie naar en begeleiding van studenten met dyslexie?
 - Wie onderhoudt het contact met de student?
- Welke faciliteiten zijn momenteel mogelijk voor de pabo Inholland en de studenten met dyslexie, in deze tijd, waar de pabo in verkeert?